

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(січень 2025 року)

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	5
CANNAVACCIUOLO AND OTHERS v. Italy: невжиття Державою належних заходів для захисту життя і здоров'я мешканців, які постраждали від масштабного та тривалого екологічного забруднення в регіоні Кампанія (Італія) – порушення	5
GHAOUI v. France: закриття кримінального провадження стосовно поліцейського, який діяв у стані крайньої необхідності та здійснив постріли в заявника під час затримання, внаслідок чого останній зазнав серйозних поранень, але надалі отримав відповідну компенсацію; стверджувана неефективність та надмірна тривалість розслідування – відсутність порушення	11
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	15
DİLEK GENÇ v. Türkiye: ненадання заявниці можливості безпосередньо допитати свідків, що поставило її в нерівне становище під час адміністративного провадження та призвело до порушення права на справедливий судовий розгляд – порушення	15
JÓHANNES BALDURSSON AND BIRKIR KRISTINSSON v. Iceland: стверджувана упередженість суддів Верховного Суду Ісландії при розгляді кримінальних справ заявників, засуджених за фінансові злочини, з огляду на те, що окремі судді, які входили до складу колегії, зазнали фінансових втрат унаслідок банкрутства низки банків; імовірна переоцінка доказового значення усних показань без повторного заслуховування судами обвинуваченого й свідків та недостатня обґрунтованість висновків Верховного Суду; допит одного із заявників національними судами як свідка, а потім як підозрюваного – відсутність порушення; порушення щодо першого заявника у зв'язку з недостатньою аргументацією Верховним Судом рішення	20
SUREN ANTONYAN v. Armenia: сумніви заявника-судді в неупередженості голови Вищої судової ради при розгляді питання про його звільнення та відсутність достатніх процесуальних гарантій у цьому аспекті – порушення; відсутність порушення щодо доступу до суду для оскарження рішення Вищої судової ради	28
ÇAĞIL v. Türkiye: неможливість оскарження заявником до суду касаційної інстанції призначеного покарання за незначний злочин у вигляді штрафів через недосягнення мінімального цінового порогу,	32

встановленого національним законодавством – відсутність порушення	
CAVCA v. the Republic of Moldova: відсутність достатніх процесуальних гарантій і неврахування національними судами доводів заявника під час оскарження процедури перевірки на професійну доброчесність, що містила провокацію неправомірної вигоди із залученням представника Держави під прикриттям, внаслідок якої заявника було звільнено – порушення	37
VASILEV v. Serbia: анулювання ліцензії заявника на вогнепальну зброю на підставі конфіденційної інформації поліції, яка не була йому відома, що позбавило його можливості ефективно оскаржити певні твердження та представити свою позицію в національних судах – порушення	42
VASILE PRUTEANU AND OTHERS v. Romania: непроведення судом допиту свідків, які в своїх заявах надали показання проти заявників, що не були єдиними чи вирішальними при їх засудженні, та вжиття судами необхідних заходів для забезпечення балансу між правами обвинувачених і необхідністю захисту потерпілих від вторинної віктимізації – відсутність порушення	44
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	47
REZNIK v. Ukraine: обшук житла адвоката та вилучення його електронних пристроїв без належних гарантій щодо захисту адвокатської таємниці під час оперативно-розшукових дій; відсутність ефективних правових засобів щодо оскарження результатів проведеного обшуку – порушення	47
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	54
TVERDOKHLEBOVA v. Ukraine: позбавлення заявниці права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення внаслідок помилки державного органу при її відчуженні первісному набувачу, до якого заявниця звернулася з відповідним позовом про стягнення компенсації – відсутність порушення статті 1 Першого протоколу; неналежне повідомлення заявниці судами першої та апеляційної інстанцій про розгляд її справи, внаслідок чого заявниця була позбавлена можливості брати участь у її розгляді – порушення пункту 1 статті 6 Конвенції	54
UAB PROFARMA AND UAB BONA DIAGNOSIS v. Lithuania: порушення з боку Держави при укладенні договорів про публічні закупівлі експрес-тестів на COVID-19 з компаніями-заявниками та подальше анулювання	60

таких договорів із зобов'язанням повернути частину отриманих коштів – відсутність порушення

IOANNIDES v. Cyprus: збереження Кіпром юрисдикції щодо майна, яке знаходиться в буферній зоні під управлінням ООН, в тому числі будинку заявниці, і відсутність пропорційної компенсації втрат у вигляді орендної оплати за користування її житлом – відсутність порушення в частині щодо обмеження доступу населення до сектора буферної зони; порушення за іншою частиною заяви

65

Рішення ЄСПЛ проти України

69

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

CANNAVACCIUOLO AND OTHERS V. Italy (№ 51567/14 та 3 інші)

Обставини справи

Справа стосувалася скидання, захоронення або спалювання відходів на приватних землях, що часто здійснювалося організованими злочинними групами, в частині регіону Кампанія, відомої як Terra dei Fuochi, де проживає близько 2,9 млн осіб. У цьому регіоні зафіксовано підвищений рівень захворюваності на рак і забруднення ґрунтових вод.

Заявниками є п'ять асоціацій, що базуються в Кампанії, та 41 індивідуальний заявник, які проживають у провінціях Казерта або Неаполь в Кампанії.

Вираз «*Terra dei Fuochi*», що дослівно перекладається як «Земля пожеж», вперше з'явився у звіті 2003 року асоціації *Legambiente onlus* (некомерційна асоціація з охорони навколишнього середовища), в якому вона звернула увагу на незаконне захоронення та спалювання небезпечних відходів на території муніципалітетів Кваліано, Вілларікка та Джульяно, що в провінції Неаполь.

Він стосується території 90 муніципалітетів у цих провінціях з населенням близько 2,9 млн осіб. Цим феноменом описуються наслідки незаконного скидання, захоронення та/або неконтрольованого залишення небезпечних, спеціальних і міських відходів на приватних землях, що часто здійснюється злочинними організованими групами, часто в поєднанні з їх спалюванням, яке було на цій території. Міжвідомчі директиви визначили ці муніципалітети як такі, що постраждали від цього явища забруднення.

Загалом у період з 1995 по 2018 рік було створено сім парламентських слідчих комісій для розслідування поводження з відходами та пов'язаної з цим незаконної діяльності в Італії. Ще в 1996 році вони висловили занепокоєння щодо незаконного захоронення небезпечних відходів у деяких частинах Кампанії з 1988 року та зростання рівня захворюваності на рак у цьому регіоні. Комісії зробили висновки щодо незаконних звалищ і незаконних методів утилізації відходів, які контролюються організованими злочинними угрупованнями, а також звернули увагу на правові проблеми, пов'язані з боротьбою із забрудненням, в тому числі на те, що стримування «практично відсутнє», бракує «необхідної рішучості» у реагуванні Держави та майже неможливо домогтися ухвалення вироків за екологічні злочини. Вони також критикували плани очищення та тривалі затримки у вжитті заходів.

Заявники скаржилися до ЄСПЛ, зокрема, на те, що, попри наявну протягом значного періоду часу у національних органів влади інформацію про проблему, вони не вжили заходів для захисту їх від незаконного скидання, захоронення та спалювання небезпечних відходів на їхніх територіях і не надали їм інформацію з цього приводу.

Оцінка Суду

Заяви асоціацій-заявників

Суд повторив, що якщо асоціація-заявник покладається виключно на індивідуальні права своїх членів, не доводячи, що вона сама зазнала суттєвого впливу, їй не може бути надано статус жертви відповідно до матеріального положення Конвенції.

Суд також не був переконаний, що члени, засновники та керівники асоціацій-заявників, які проживали в муніципалітетах, офіційно визнаних такими, що постраждали від явища *Terra dei Fuochi* та були безпосередньо охоплені ситуацією, про яку йдеться, звільнялися від обов'язку самостійно подати заяву до Суду. Не було доведено, що окремі члени групи страждали від вразливості, яка не дозволила їм зробити це, або з інших причин не змогли цього зробити. Дійсно, у цій справі низка фізичних осіб, які проживають у таких муніципалітетах, подали скарги до Суду від свого імені.

У справі *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* [ВП] визнання правоздатності асоціації подавати заяви за статтею 34 Конвенції як представників осіб, чії права були або могли бути порушені, було обґрунтовано «конкретними міркуваннями, пов'язаними зі зміною клімату» та «особливістю зміни клімату як спільної проблеми людства, а також необхідністю сприяння розподілу тягаря між поколіннями в цьому контексті» і обмежувалося «цим конкретним контекстом». У цій справі, яка не стосувалася зміни клімату, Суд не зміг виявити жодних інших «особливих міркувань», які б змусили його надати асоціаціям-заявникам право діяти від імені своїх членів, ймовірних безпосередніх жертв, без конкретних повноважень на це. Тому скарги були визнані неприйнятними (несумісні *ratione personae*).

Щодо суті скарг за статтею 2 Конвенції за заявами окремих заявників

(а) Чи були органи влади зобов'язані захищати життя заявників

Ця справа відрізнялася від екологічних справ, які стосувалися єдиного, ідентифікованого, обмеженого джерела забруднення або діяльності, що його спричинила, а також більш-менш обмеженої географічної території або впливу певної речовини, яка була викинута з чітко ідентифікованого джерела. Суд зіткнувся з особливо складною і поширеною формою забруднення, що відбувається переважно, але не виключно, на приватних землях, яка

характеризується безліччю джерел забруднення, дуже різних за своїм типом, географічним поширенням, забруднювальними речовинами, що викидаються, способами контакту людей з ними та їхнім впливом на навколишнє середовище. Крім того, на відміну від більшості справ, розглянутих ЄСПЛ, ця справа стосувалася не небезпечної діяльності, наприклад, промислової діяльності, що здійснювалася в рамках чинної нормативно-правової бази, а діяльності, що здійснювалася приватними особами, а саме організованими злочинними угрупованнями, а також промисловими підприємствами, компаніями та приватними особами, поза межами будь-якої форми законності або правового регулювання.

Немає жодних сумнівів, що незаконне, а отже, повністю нерегульоване захоронення, яке часто супроводжується спалюванням, та захоронення небезпечних відходів, про які йдеться, є за своєю суттю небезпечною діяльністю, що може становити ризик для життя людей. Серйозність потенційної шкоди для здоров'я людей від такої діяльності, яка впливала на всі елементи довкілля, такі як ґрунт, вода та повітря, не викликала сумнівів у сторін. Уряд також не заперечував, що вплив токсичних речовин, таких як ті, що потрапляють у навколишнє середовище в результаті забруднення, що розглядається, і які включають відомі канцерогени, такі як діоксини та важкі метали, тягне за собою ризик для життя і здоров'я. Натомість Уряд зосередився на відсутності науково доведеного причинно-наслідкового зв'язку між впливом забруднення, про яке йдеться, і виникненням конкретного захворювання в окремих заявників або їхніх померлих родичів.

На підставі всіх наявних у нього доказів і з урахуванням характеру забруднення, про яке йдеться, та поведінки, що призвела до нього, Суд визнав існування «достатньо серйозного, справжнього і достовірного» ризику для життя, щоб застосувати статтю 2 і покласти на органи влади обов'язок вживати заходів. Цей ризик можна вважати «неминучим» у розумінні, встановленому практикою Суду, враховуючи проживання заявників протягом тривалого часу в муніципалітетах, які офіційно визнані такими, що зазнали впливу десятирічного і безперервного забруднення, про яке йдеться. Отже, не було ні необхідності, ні доцільності вимагати від заявників доведення доведеного зв'язку між впливом певного типу забруднення або навіть шкідливої речовини та виникненням конкретного небезпечного для життя захворювання або смерті в результаті цього.

Крім того, враховуючи, що загальний ризик був відомий протягом тривалого часу, відповідно до принципу обережності, той факт, що не було наукової впевненості щодо точного впливу забруднення на здоров'я конкретного заявника, не може заперечувати існування обов'язку захисту, одним з найважливіших аспектів якого є необхідність дослідити, ідентифікувати

та оцінити характер і рівень ризику. Висновок про протилежне за конкретних обставин зробив би захист, передбачений статтею 2, неефективним.

Так, стаття 2 була застосовна, і національні органи влади були зобов'язані вжити всіх необхідних заходів для захисту життя решти заявників, які проживають в офіційно визначених муніципалітетах, що зазнали впливу.

(b) *Чи вжили органи влади заходів, які були адекватними за даних обставин*

Органи влади були зобов'язані, перш за все, провести всебічну оцінку явища забруднення, про яке йдеться, а саме: визначити постраждалі райони, характер і ступінь забруднення, а потім вжити заходів для управління будь-яким виявленим ризиком. По-друге, вони повинні були дослідити вплив цього явища на здоров'я людей, які проживають у районах, що зазнали його впливу. По-третє, можна було б обґрунтовано очікувати, що органи влади вживатимуть заходів для боротьби з поведінкою, яка призвела до явища забруднення. По-четверте, вони були зобов'язані надати особам, які проживають на територіях, що зазнали впливу явища забруднення, своєчасну інформацію, яка б дозволила їм оцінити ризики для їхнього здоров'я та життя.

Національні органи влади, обираючи конкретні практичні заходи для виконання своїх зобов'язань, користувалися широкою свободою дій, у тому числі у світлі складних оперативних рішень, які їм доводилося приймати з погляду на пріоритети та ресурси. Це було ще більш важливим з огляду на винятковий ступінь складності явища забруднення, про яке йшлося. Проте Суд повинен був оцінити, чи підійшли органи влади до розв'язання проблеми з необхідною ретельністю, враховуючи характер і серйозність загрози, про яку йшлося. У цьому відношенні першочергового значення набуває своєчасність їхнього реагування. Крім того, характер і серйозність загрози вимагали систематичної, скоординованої та комплексної реакції з боку органів влади.

(i) *Заходи з виявлення забруднених територій та перевірки рівнів забруднення повітря, ґрунту та води*

До прийняття Декрету-закону № 136 у грудні 2013 року (пізніше перетвореного на Закон № 6 від 2014 року), який запровадив невідкладні заходи з ліквідації наслідків надзвичайних екологічних ситуацій, було недостатньо доказів системного підходу до визначення постраждалих територій та забруднювальних речовин, що були викинуті в результаті явища *Terra dei Fuochi*. І це попри те, що владі було відомо про всі суттєві аспекти проблеми протягом майже двох десятиліть (принаймні про окремі суттєві аспекти з початку 1990-х років, а про явище в цілому щонайменше з початку 2000-х років). Крім того, хоча Суд визнав важливість Декрету-закону № 136, включаючи важливі зусилля щодо його імплементації шляхом проведення апробації, і пам'ятаючи про те, що складні заходи з оцінки впливу на довкілля, подібні до тих, що розглядаються, можуть спричинити тривалі процеси, вищезгаданий

інструмент був виданий несвоєчасно. Мало того, через вісім років після його прийняття оцінка деяких визначених земельних ділянок ще не була проведена, а щодо інших прогрес був повільним. Отже, не можна сказати, що влада діяла з необхідною ретельністю.

(ii) *Заходи з управління ризиками*

Загалом, виходячи з наданої йому інформації, Суд зазначив, що було важко отримати чітке уявлення про заходи з очищення, передбачені у постраждалих муніципалітетах, особливо щодо забруднення, та про реальні кроки, зроблені для їх реалізації. Навіть шоста парламентська слідча комісія, створена самою Державою, не змогла зібрати повну картину і не змогла отримати оновлені та достатньо об'ємні дані; це вже саме по собі викликає занепокоєння.

(iii) *Заходи з розслідування впливу на здоров'я*

Уряд повідомив, що було вжито велику кількість заходів з метою розслідування впливу на здоров'я осіб, які проживають на території *Terra dei Fuochi*, зокрема, у сфері скринінгу раку та шляхів лікування. Однак більшість цих заходів було вжито після 2013 року. До того ж Суд визнав винятковим той факт, що перша спроба скоординованого, систематичного та комплексного підходу до моніторингу стану здоров'я та забезпечення епідеміологічного нагляду за населенням, яке проживає на території, що зазнала впливу забруднення, була зроблена з прийняттям Закону № 6 від 2014 року, майже через два десятиліття після того, як друга парламентська слідча комісія закликала владу розслідувати будь-які зв'язки між зростанням кількості онкологічних захворювань у провінції Казерта та незаконним захороненням небезпечних відходів на цій території. Крім того, так звані «положення, пов'язані з охороною здоров'я» цього закону були впроваджені лише у 2016 році. Отже, Суд не був переконаний, що органи влади діяли з необхідною ретельністю при розслідуванні впливу забруднення на здоров'я, про яке йдеться.

Загалом Суд дійшов висновку, що Уряд не довів, що італійські органи влади підійшли до проблеми *Terra dei Fuochi* з тією ретельністю, яка вимагалася з огляду на серйозність ситуації, і не продемонстрував, що Італія зробила все, що від неї можна було вимагати для захисту життя заявників. Враховуючи характер проблеми забруднення та тип ризиків, Суд підкреслив, що зволікання національних органів влади із вжиттям заходів було неприйнятним. Так, заперечення Уряду щодо статусу жертв решти заявників через відсутність доведеного причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями Конвенції та шкодою, якої вони зазнали, яке було приєднано до справи по суті, було відхилено.

ЄСПЛ вказав, що Італія повинна розробити комплексну стратегію, що об'єднує теперішні або заплановані заходи для розв'язання проблеми *Terra dei Fuochi*; вона повинна створити незалежний механізм моніторингу,

що включає членів, які не мають жодних інституційних зв'язків з державними органами; і вона повинна створити єдину публічну інформаційну платформу, що об'єднує всю відповідну інформацію, що стосується проблеми Terra dei Fuochi.

Висновок

Порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене 30 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваного неналежного та неповного розслідування непропорційних дій працівників поліції, що заподіяли заявнику тяжких тілесних ушкоджень.

В ніч з 14 на 15 квітня 2009 року заявник, пан Ryad Ghaoui, разом з іншою особою (пан М.) перебував на автостоянці в місті Тур (Tours). При собі він мав спортивну сумку, що містила понад 125 000 євро, призначених для торгівлі наркотиками. Пізніше на стоянку зайшли поліцейські, які здійснювали нічне патрулювання з собаками. Вважаючи, що заявник і пан М. поводяться підозріло, вони вирішили провести перевірку. Побачивши поліцейських, заявник та інша особа повернулися до своїх автомобілів, щоб покинути місце події. Одразу після того, як заявник сів у свій автомобіль Audi та завів двигун, поліцейський підійшов до транспортного засобу, щоб поговорити з ним, а інший поліцейський став поруч з автомобілем з метою забезпечення прикриття. Попри сигнал першого поліцейського зупинитися, заявник поїхав на нього, поранивши його в ногу та ступню. Другий поліцейський, вважаючи, що автомобіль наїде на його колегу, здійснив два постріли в бік заявника.

Заявника було серйозно поранено, а його нижні кінцівки паралізувало.

Поліцейське розслідування дійшло висновку, що застосування працівником поліції зброї було пропорційним загрози, яку становив автомобіль, що рухався назустріч його колезі. Після подачі заявником заяви про наявність у діях поліції ознак кримінального правопорушення судове розслідування не встановило наявності складу злочину. Працівник поліції, який здійснив постріли після того, як побачив, що заявник намагався уникнути перевірки та почав рух вперед, вжив абсолютно необхідних заходів з метою захисту свого колеги. Оскільки у нього не було достатньо часу для попередження, було визнано, що поліцейський діяв з метою самозахисту.

В результаті кримінальне провадження відносно працівника поліції, який здійснив постріли у заявника, було закрито.

11 травня 2012 року Кримінальний суд міста Тур (le tribunal correctionnel de Tours) призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на 18 місяців умовно за торгівлю наркотиками та участь у злочинній змові, яка полягала у перевезенні грошей 15 квітня 2009 року. Цей вирок не оскаржувався в апеляційному порядку.

До ЄСПЛ заявник скаржився за статтею 2 Конвенції в її матеріальному та процесуальному аспектах про те, що поліцейський, який стріляв у нього

та завдав тяжких тілесних ушкоджень, зрештою не був притягнутий до відповідальності.

Оцінка Суду

(а) Процесуальний аспект статті 2 Конвенції

По-перше, ЄСПЛ зазначив, що розслідування було розпочато за власною ініціативою прокурора. Воно однозначно встановило, що заявник підлягає кримінальній відповідальності за спробу наїзду на працівника поліції, про статус якого він не міг не знати, і що реакція другого працівника поліції на серйозну, неминучу загрозу, яку заявник створив його колезі, була пропорційною. У світлі цих висновків прокурор не вважав за необхідне порушувати кримінальну справу, проводити подальше розслідування або навіть передавати справу до слідчого судді.

Суд відхилив твердження про те, що органам влади бракувало незалежності та неупередженості.

При цьому ЄСПЛ визнав, що в розслідуванні мали місце затримки та періоди бездіяльності. Однак його надмірна тривалість, зокрема, затримка з проведенням експертиз, була виправлена на національному рівні шляхом виплати компенсації, присудженої на підставі наданих заявником матеріалів. Окрім того, недоліки розслідування в кінцевому підсумку не завадили національним органам влади встановити ключові факти або визначити, чи було застосування сили абсолютно необхідним і пропорційним. Фактично, національні органи влади не змогли з'ясувати лише два аспекти спірних подій, і ЄСПЛ не вбачав підстав критикувати їх за це, враховуючи, наскільки швидко відбувалися події, а також відсутність об'єктивних свідків, не пов'язаних зі сторонами.

ЄСПЛ також зазначив, що на підставі зібраних доказів двоє слідчих суддів і троє суддів слідчого відділу сформувавши позицію, підтриману Касаційним судом, що постріли охоплюються правовими рамками самооборони – тим самим звільняючи працівника поліції від будь-якої кримінальної відповідальності – і тому не було необхідності передавати його справу до кримінального суду. ЄСПЛ повторив, що стаття 2 Конвенції не вимагає, щоб кожне кримінальне переслідування закінчувалося ухваленням обвинувального вироку. ЄСПЛ вважав, що поставлення під сумнів висновків національних судів у цій справі було б рівнозначним підриву принципу субсидіарності.

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ виснував, що розслідування було неупередженим, незалежним, ефективним і таким, що здійснювалося належним чином.

Так, ЄСПЛ не встановив порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

(b) Матеріальний аспект статті 2 Конвенції

ЄСПЛ раніше встановив, що правова база, яка регулює самооборону за французьким законодавством, є сумісною з Конвенцією. Дії поліцейського у цій справі були спрямовані на захист одного з його колег «від незаконного насильства» у розумінні підпункту «а» пункту 2 статті 2 Конвенції. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що встановлені факти не суперечили схемі місця події, тілесним ушкодженням заявника, зібраним доказам і показанням, отриманим під час розслідування. Крім того, працівники поліції були змушені реагувати без будь-якої спеціальної попередньої підготовки, не в останню чергу тому, що вони належали до кінологічного підрозділу, а не до підрозділу по боротьбі з тяжкими злочинами. Нарешті, події відбулися за лічені секунди, що могло ускладнити, якщо не унеможливити, попереджувальний постріл.

ЄСПЛ підкреслив, що він не буде абстрактно розмірковувати про те, чи могли поліцейські обрати іншу стратегію, наприклад, стріляти по колесах автомобіля, а також чи було необхідним застосування інших засобів, що виводять з ладу, перед тим, як застосовувати вогнепальну зброю. Хоча широке застосування цих альтернатив є бажаним, як спосіб поступового обмеження використання потенційно смертоносних методів, зобов'язання використовувати їх як принцип, без урахування обставин конкретної справи, поклало б на Державу та її правоохоронців нереальний тягар, який міг би коштувати їхніх життів та життів інших осіб, особливо з огляду на непередбачуваність людської поведінки. ЄСПЛ повторив, що він не може підміняти власну оцінку ситуації оцінкою офіцера, який повинен був миттєво зреагувати на сприйняту ним небезпеку для свого життя або життя інших осіб. З огляду на обставини справи, ЄСПЛ вважав, що навіть якщо заявник був невідомий поліції, панічно боявся і був беззбройний, його поведінка – заведення автомобіля і різке прискорення в той час, коли перед ним знаходився працівник поліції, який наказав йому зупинитися – могла бути обґрунтовано витлумачена як така, що вказує на те, що він збирався здійснити наїзд на цього працівника поліції, не зважаючи на попередження.

ЄСПЛ вважав, що національні суди детально оцінили питання пропорційності застосування сили й дійшли висновку, що працівник поліції діяв з метою самозахисту і в спосіб, який був абсолютно необхідним, а отже, він мав право застосувати відповідні засоби – здійснити два постріли – для захисту свого колеги. Їхні висновки щодо цього не були ані свавільними, ані явно необґрунтованими, а ґрунтувалися на ретельному, всебічному аналізі зібраних доказів. Заявник не навів жодних аргументів, здатних поставити під серйозний сумнів висновок національних кримінальних судів та органів влади про те,

що два практично одночасні постріли працівника поліції були суворо пропорційними.

Відповідно, ЄСПЛ не вбачав порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції у цій справі.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

DİLEK GENÇ v. Türkiye (№ 74601/14 та № 78295/14)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної несправедливості двох адміністративних проваджень, в яких заявниця намагалася оскаржити накладені на неї адміністративні штрафи. Вона оскаржувала штрафи на підставі того, що, серед іншого, в Кодексі адміністративного судочинства відсутнє положення, яке дозволяло допит свідків у провадженнях в адміністративних судах, а національні суди не вказали причин відхилення її заперечень. Заявниця скаржилася на порушення її права на справедливий судовий розгляд за статтею 6 Конвенції.

22 червня 2011 року відповідно до статті 6 Закону № 2559 «Про обов'язки та повноваження поліції» Муніципальна рада міста Борнова санкціонувала заявниці адміністративний штраф за недотримання офіційного часу закриття громадських розважальних закладів, встановленого муніципалітетами, а саме: о 00:00 в будні дні та 00:30 у вихідні дні. Адміністративний штраф склав 3 680 турецьких лір (TRY – приблизно 1 593 євро (EUR) за обмінним курсом на момент розгляду справи), що вдвічі перевищувало звичайний штраф, оскільки муніципальна рада зазначила, що заявниця двічі протягом року вчинила таке саме правопорушення.

6 липня 2011 року, після чергової перевірки, на заявницю було накладено другий штраф у тому ж розмірі.

Штрафи були накладені на підставі складених працівниками поліції протоколів.

15 грудня 2011 року заявниця ініціювала два окремих адміністративних провадження проти муніципалітету Борнова в Адміністративному суді з метою скасування цих штрафів. Вона заперечувала недотримання офіційного часу закриття стверджуючи, що припинила обслуговувати клієнтів до зазначеного часу, і що музичний зал був відкритий після цього часу лише для щоденного прибирання та обслуговування.

29 січня 2013 року Адміністративний суд міста Ізмір двома окремими, але майже ідентичними рішеннями на двох сторінках, відхилив юридичні заперечення заявниці.

24 та 30 квітня 2013 року Ізмірський регіональний адміністративний суд відмовив у розгляді апеляцій, постановивши, що рішення адміністративних судів щодо заперечень проти штрафів, накладених відповідно до статті 6 Закону

№ 2559, є остаточними відповідно до другого абзацу цього положення, а отже, не підлягають оскарженню в апеляційному порядку.

Конституційна скарга заявниці щодо справедливості провадження та відсутності права на явку свідків була відхилена як явно неприйнятна.

До ЄСПЛ заявниця скаржилася на те, що вона не мала справедливого судового розгляду через порушення її права на обґрунтоване судове рішення, оскільки її твердження по суті справ та її клопотання про заслуховування її свідків в адміністративному провадженні в Адміністративному суді міста Ізмір були відхилені без наведення будь-яких причин. Заявниця також скаржилася на те, що турецьке законодавство не передбачає права свідків давати усні свідчення у справах, що розглядаються в адміністративних судах, що суперечить принципу рівності сторін і праву на справедливий судовий розгляд.

Оцінка Суду

ЄСПЛ повторив, що оцінка застосовності статті 6 в її кримінальному аспекті ґрунтується на трьох критеріях, широко відомих як «критерії Енгеля» (див. *Engel and Others v. the Netherlands* від 8 червня 1976 року, § 82, серія А № 22). Першим критерієм є правова класифікація правопорушення за національним законодавством, другим – сам характер правопорушення, а третім – характер і ступінь суворості покарання, яке ризикує понести відповідна особа (див. *Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland* [ВП], № 68273/14 та № 68271/14, §§ 75–98, від 22 грудня 2020 року) (пункт 32 рішення).

Перший критерій: юридична кваліфікація правопорушення в національному законодавстві

ЄСПЛ зазначив, що не викликає сумнівів той факт, що діяння, в якому обвинувачувалася заявниця, і відповідна санкція не були передбачені в Кримінальному кодексі Туреччини. Однак це не є вирішальним для цілей застосування статті 6 Конвенції в її кримінальному аспекті, оскільки ознаки, передбачені національним законодавством, мають лише відносне значення; сам характер правопорушення є фактором, що має більше значення (див. *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, від 28 червня 1984 року, § 71, Series A no. 80). У цьому ж ключі, і всупереч Уряду, той факт, що оскаржувані штрафи були накладені адміністративним органом, а не судом, не має жодного значення в питанні застосовності кримінального аспекту статті 6 Конвенції до обставин цієї справи (див. *Grande Stevens and Others v. Italy*, № № 18640/10 та 4 інших, § 100, від 4 березня 2014 року – перелік справ, в яких кримінальний аспект статті 6 Конвенції було визнано застосовним до проваджень щодо штрафів, накладених адміністративними органами).

Другий критерій: характер правопорушення

Що стосується другого критерію Енгеля, а саме характеру самого правопорушення, ЄСПЛ завжди брав до уваги групу осіб, на яку спрямоване порушене правило, тип і характер захищених інтересів, а також наявність стримувальної та каральної мети (див. *Saqueti Iglesias v. Spain*, № 50514/13, § 25, від 30 червня 2020 року, з подальшими посиланнями). У цій справі ЄСПЛ зазначив, що стаття 6(1)(b) Закону № 2559 передбачає незначне правопорушення, а саме недотримання годин роботи та закриття для певної групи осіб, які здійснюють господарську діяльність, а саме для власників розважальних закладів. Той факт, що це положення спрямоване не на широку громадськість, а на конкретну групу осіб, може, залежно від його характеру та мети, свідчити на користь того, що таке правопорушення не підпадає під сферу кримінального аспекту статті 6 Конвенції. Визначаючи чи можна вважати правопорушення, про яке йдеться в цій справі, таким, що має каральну мету, ЄСПЛ вказав, що деякі положення Закону про незначні правопорушення, застосовні до провадження у цій справі, містили такі поняття, як умисел, необережність, вчинення нетяжких правопорушень шляхом бездіяльності, помилки, відповідальність, підстави для виправдання, підстави для звільнення від відповідальності, помилка, замах на злочин, співучасть та сукупність злочинів, які свідчили про кримінальний характер незначних правопорушень (пункти 37, 39 рішення).

Третій критерій: характер і ступінь суворості покарання

Що стосується третього критерію Енгеля, а саме характеру та ступеня суворості покарання, яке ризикує понести відповідна особа, ЄСПЛ підкреслив, що основною метою статті 6(1)(b) Закону № 2559 є покарання правопорушників; жоден з адміністративних штрафів, передбачених цією статтею, не має на меті грошову компенсацію за шкоду, завдану недотриманням встановленого муніципалітетами режиму роботи. Останній абзац статті 6 Закону № 2559, який передбачає накладення підвищеного штрафу в разі повторного порушення (див. *Ruotsalainen v. Finland*, № 13079/03, § 46, від 16 червня 2009 року), також свідчив про каральну мету цієї санкції. Так, штрафи, про які йдеться, по суті, мали на меті покарати заявницю для запобігання повторному порушенню, і тому вони ґрунтувалися на положеннях, які мали як превентивну мету – утримати її від повторного порушення, так і каральну мету – покарати поведінку, яку законодавець вважав незаконною (пункт 40 рішення).

ЄСПЛ вважав, що правопорушення, в якому було обвинувачено та засуджено заявницю, слід класифікувати як «кримінальне» для цілей статті 6 Конвенції, а це означає, що кримінальний аспект статті 6 Конвенції був

застосовним до адміністративних проваджень, що лежать в основі цих справ (пункт 41 рішення).

Стосовно відсутності клопотання заявниці про заслуховування ЄСПЛ зазначив, що хоча Кодекс адміністративного судочинства передбачає заслуховування у справах про скасування на вимогу сторони, він, як видається, не встановлює процедуру, за якою свідки можуть бути заслухані під час таких засідань. Дійсно, як визнав Уряд, стаття 18 Кодексу адміністративного судочинства, що має назву «Засади проведення засідань», не регулює отримання показань свідків під час слухань в адміністративних судах, оскільки в ній лише зазначено, що сторонам (позивач або його представник, а також відповідач або його представник) двічі надається можливість усно висловити свої пояснення по справі, а єдиним законодавчо встановленим винятком з правила є податкові провадження, де винятки можуть бути зроблені для податкових інспекторів, державних бухгалтерів або бухгалтерів, які дають усні свідчення (пункт 70 рішення).

Зазвичай ЄСПЛ оцінює питання, що стосуються допиту свідків захисту, на основі трискладового тесту, викладеного у справі *Murtazaliyeva* (згадана вище), і клопотання про допит свідка, ім'я якого не було вказано, швидше за все, не пройде перший етап цього тесту, оскільки воно може не вважатися «достатньо обґрунтованим». З огляду на це, ЄСПЛ вважав, що тест Муртазалієвої має обов'язково ґрунтуватися на розумінні того, що національна система, про яку йдеться, дозволяє допит свідків у таких провадженнях, оскільки це було б єдиним тлумаченням права на заслуховування та допит свідків від свого імені, яке було б практичним та ефективним, а не теоретичним та ілюзорним (пункт 71 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що Кодекс адміністративного судочинства не містив жодних положень щодо правил або процедур, пов'язаних з отриманням усних свідчень осіб, які можуть (або не можуть) давати свідчення як свідки, щодо органу, уповноваженого викликати свідків, або способу, в який орган може викликати їх, якщо це можливо. Як визнав Уряд, положення про стенограму засідань в адміністративному провадженні, хоча й обмежене, було запроваджено лише у 2015 році, тобто після завершення провадження, у зв'язку з яким заявниця подала ці заяви (пункт 72 рішення).

Щодо твердження Уряду про те, що допит свідків в адміністративних судах можливий відповідно до статті 31 Кодексу адміністративного судочинства, Суд зазначив, що чотири рішення, надані Урядом на підтримку цього твердження, не стосувалися питання свідків. Тому не можна стверджувати, що можливість, на яку посилається Уряд, існувала на момент подачі заяви.

Такий стан справ, незалежно від того, чи впливав він з Кодексу адміністративного судочинства або практики національних судів, суперечив

принципу змагальності, захищеному пунктом 1 статті 6 Конвенції, оскільки у цій справі він обмежував процесуальну можливість заявниці оскаржити факти, що стали підставою для накладення адміністративних штрафів, до такої міри, що є несумісним з усталеною практикою Суду за цим положенням, яка передбачає, що у справах, які розглядаються судом першої та єдиної інстанції, який уповноважений розглядати питання як факту, так і права, і рішення якого не підлягає оскарженню (як суд у цій справі), питання про правдивість свідка, показання якого були взяті за основу для накладення санкції, не може бути належним чином вирішене в рамках справедливого судового розгляду без безпосередньої оцінки доказів, у тому числі показань свідків (див. *Hannu Lehtinen v. Finland*, № 32993/02, § 48, від 22 липня 2008 року).

З огляду на вищенаведені міркування, які вказують на структурний процесуальний дефект, що впливає із застосування правової бази та судової практики національних судів у відповідний час, на який посилається Уряд, Суд дійшов висновку, що Уряд не довів, що якби заявниця назвала своїх свідків, національний суд заслухав би усні показання, як того вимагають підпункт «d» пункту 1 та пункт 3 статті 6 Конвенції (пункт 79 рішення).

ЄСПЛ виснував, що національне провадження у цій справі не відповідало вимогам права на справедливий судовий розгляд, що позбавило заявницю можливості ефективно оскаржити протоколи поліції, які були єдиними, якщо не вирішальними, доказами, що були покладені в основу накладених на неї штрафів. Це було пов'язано з тим, що застосовна правова база та судова практика національних судів не дозволяли заявниці заслухати її свідків в Адміністративному суді міста Ізмір, а шкода, якої вона зазнала у зв'язку з цим, не була виправлена цим судом, який не вказав підстав, на яких він вирішив надати більшої ваги протоколам поліції, ніж її заявам у свій захист.

Висновок

Порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 21 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася обвинувачення та засудження заявників за фінансові злочини після фінансової кризи 2008 року.

Перший заявник, пан Jóhannes Baldursson, був керівником Glitnir bank hf. («Glitnir»). Рішенням окружного суду від 23 червня 2014 року його було визнано винним у шахрайстві шляхом зловживання службовим становищем (*umboðssvik*) і маніпулюванні ринком (*markaðsmisnotkun*). Рішенням Верховного Суду від 3 грудня 2015 року його вирок було залишено без змін, і він був засуджений до трьох років позбавлення волі. Він стверджував про порушення його права на справедливий суд за статтею 6 Конвенції. По-перше, він вважав, що рішення Верховного Суду порушило його право на справедливий суд, оскільки Верховний Суд надав переоцінку доказовому значенню усних показань без повторного заслуховування обвинуваченого й свідків. По-друге, перший заявник стверджував, що і районний суд, і Верховний Суд не змогли достатньо обґрунтувати свої висновки. По-третє, у наступній заяві № 22729/17 він заявляв, що його право бути заслуханим незалежним і безстороннім судом було порушено через стверджені фінансові інтереси двох з п'яти суддів Верховного Суду, що входили до складу колегії у його справі, а саме M.S. і Ó.B.P., у Glitnir bank hf.

Другий заявник, пан Birkir Kristinsson, був співробітником Glitnir і власником компанії ВК-44 ehf. Його було визнано винним у маніпулюванні ринком, пособництві та підбурюванні до шахрайства шляхом зловживання службовим становищем і порушенні Закону про річну звітність, та засуджено до чотирьох років позбавлення волі. Під час розслідування він був вперше допитаний поліцією 1 грудня 2011 року як підозрюваний у справі, а 21 грудня 2011 року – вдруге як свідок у тій самій справі. 18 червня 2012 року його допитали втретє, цього разу знову як підозрюваного в цій справі. У національних судах він стверджував, що такий спосіб допиту є закриттям і поновленням провадження у справі щодо нього, і вимагав закриття провадження. Відхиляючи вимогу другого заявника про закриття провадження, районний суд встановив, що умови для поновлення провадження в його справі було дотримано. Верховний Суд, однак, постановив, що не може бути чітко встановлено, що провадження щодо нього було дійсно закрито до другого допиту 21 грудня 2011 року.

Другий заявник стверджував про порушення його прав за статтею 6 Конвенції та статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції. По-перше, він вважав, що спосіб його допиту – спочатку як підозрюваного, потім як свідка, потім знову як підозрюваного – порушив його право не бути притягненим до суду

або покараним двічі. По-друге, він стверджував, що такий спосіб ведення розслідування щодо нього порушив його право на справедливий суд. По-третє, він вважав, що судовий розгляд його справи не було проведено протягом розумного строку. По-четверте, у наступній заяві № 22720/170 він стверджував, що його право бути заслуханим незалежним і безстороннім судом було порушено через стверджені фінансові інтереси трьох з п'яти суддів Верховного Суду, що входили до складу колегії у його справі, а саме G.B., M.S. і Ó.B.P., в одному або декількох з трьох збанкрутілих ісландських банків: Landsbanki, Glitnir і Kaupþing.

Оцінка Суду

1. Стверджуване порушення права заявників на безсторонній суд

Загальні принципи щодо оцінки безсторонності суддів відповідно до суб'єктивних та об'єктивних критеріїв, що застосовуються за пунктом 1 статті 6 Конвенції, було узагальнено, наприклад, у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, № 41382/17, §§ 45–50, від 25 лютого 2020 року.

ЄСПЛ також зауважив, що йому вже доводилося приймати рішення щодо стверджуваної упередженості суддів у контексті банкрутства ісландських банків за обставин, коли це банкрутство більшою чи меншою мірою зачіпало фінансові інтереси національних суддів (див. згадане рішення у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, а також *Bjarki H. Diego v. Iceland*, № 30965/17, від 15 березня 2022 року). У цьому контексті ЄСПЛ постановив, що для того, щоб поставити під сумнів безсторонність судді, фінансові інтереси цього судді повинні бути безпосередньо пов'язані з предметом спору на національному рівні (див. згадані рішення у справах *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, § 53, і *Bjarki H. Diego v. Iceland*, § 30).

Стосовно суб'єктивної безсторонності ЄСПЛ зазначив, що в матеріалах справи немає жодних ознак того, що суддя M.S. виявляв ворожість або недоброзичливість до першого заявника з особистих мотивів. З формулювань, використаних у мотивувальній частині рішення Верховного Суду від 3 грудня 2015 року, неможливо зробити висновок про те, що суддя, про якого йде мова, продемонстрував фактичну упередженість щодо заявників. Особиста безсторонність судді презюмується, поки не доведено протилежного (див. згадане рішення у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, § 51).

Стосовно об'єктивної безсторонності трьох суддів, ЄСПЛ мав визначити, чи були збитки, пов'язані з їхніми частками в збанкрутілих ісландських банках та інвестиціями в акціонерні фонди, такими за своїм характером і ступенем, що могли викликати об'єктивно обґрунтовані побоювання щодо безсторонності цих суддів у справі заявників.

(i) Суддя G.V.

Стосовно об'єктивної безсторонності судді G.V., ЄСПЛ зазначив, що між сторонами не було спору щодо того, що фінансові інтереси цієї судді не були пов'язані з Glitnir, оскільки вона не володіла жодними акціями цього банку. З огляду на предмет обвинувачень, висунутих другому заявнику, фінансові втрати судді G.V. унаслідок краху Kaupþing і Landsbanki не могли вважатися такими, що викликали в нього об'єктивно обґрунтовані побоювання щодо відсутності безсторонності в цій справі (див. згадані рішення у справах Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland, § 53, і Bjarki H. Diego v. Iceland, § 30).

(ii) Суддя Ó.V.Þ.

ЄСПЛ зазначив, що суддя Ó.V.Þ. став власником акцій Glitnir у липні 2007 року. У справі беззаперечним був той факт, що вартість акцій на той момент становила 14 679 947 ісландських крон. Також беззаперечним був той факт, що коли суддя продав акції 7 грудня 2007 року, їхня вартість становила 11 532 528 ісландських крон. У такий спосіб його збитки склали 3 147 419 ісландських крон (приблизно 34 900 євро на той час).

Попри те, що фінансові втрати судді не були незначними, вони також повинні бути безпосередньо пов'язаними з предметом спору на національному рівні. З цього питання ЄСПЛ зазначив, що, на відміну від ситуації у справі Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland (згаданої вище, § 56), втрати судді Ó.V.Þ. не були наслідком знецінення його акцій через крах Glitnir. Це, ймовірно, було рішенням судді Ó.V.Þ. продати свої акції в Glitnir в грудні 2007 року, за десять місяців до краху банку, і лише через місяць після початку періоду, протягом якого заявники вчинили дії, за які їм згодом було пред'явлено обвинувачення. Саме тоді ринкова ціна акцій призвела до певних втрат порівняно з вартістю акцій на момент, коли він їх успадкував. Крім того, засудження заявників за маніпулювання ринком зосереджувалося на тому, як вони, укладаючи ділову угоду з BK-44 ehf, створили хибний попит на акції Glitnir (див. пункти 12 і 18 рішення). Ніщо в матеріалах справи не вказувало на те, що дії заявників призвели до зниження ціни акцій приблизно в той час, коли суддя Ó.V.Þ. вирішив продати свої акції. У цьому аспекті цю справу можна відрізнити від справи Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland (згадана вище, § 56), де справа, що розглядалася Верховним Судом, прямо стосувалася поведінки керівництва відповідного банку безпосередньо перед його банкрутством, що, зі свого боку, призвело до фінансових втрат відповідного судді.

ЄСПЛ вважав наведені вище міркування достатніми для того, щоб дійти висновку, що за конкретних обставин цієї справи заявники не могли обґрунтовано поставити під сумнів безсторонність судді Ó.V.Þ.

(iii) Суддя M.S.

ЄСПЛ зазначив, що він вже встановив у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland* (згадана вище, §§ 54–55), що пакет акцій вартістю 1 738 922 ісландських крон, який знецінився після краху відповідного банку в жовтні 2008 року, не досягнув рівня, необхідного для того, щоб викликати в заявника в цій справі об'єктивно обґрунтовані побоювання стосовно відсутності безсторонності. Відзначаючи, що пакет акцій судді M.S. мав ще меншу вартість, ЄСПЛ не вбачав підстав для іншого висновку в цій справі.

З огляду на наведене порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо права заявників на безсторонній суд у зв'язку з фінансовими інтересами суддів G.B., Ó.V.P. та M.S. не було.

II. Стверджуване порушення права першого заявника на справедливий суд через відмову Верховного Суду повторно заслухати усні показання

ЄСПЛ повторив, що особиста присутність обвинуваченого не має такого ж вирішального значення для розгляду справи в апеляційному суді, як для розгляду справи в суді першої інстанції (див. *Kamasinski v. Austria*, від 19 грудня 1989 року, § 106, серія A № 168). Порядок застосування статті 6 Конвенції до проваджень в судах апеляційної інстанції залежить від особливостей таких проваджень; при цьому має враховуватися повнота провадження у національній правовій системі та роль апеляційного суду у ньому (див. *Ekbatani v. Sweden*, від 26 травня 1988 року, § 27, серія A № 134; *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, від 02 березня 1987 року, § 56, серія A № 115; *Hermi v. Italy* [ВП], № 18114/02, § 60, ЄСПЛ 2006-XII).

Провадження, що стосуються порушення провадження за касаційною скаргою, і провадження, під час яких розглядаються лише питання права, на відміну від питань фактів, можуть відповідати вимогам статті 6, навіть якщо заявнику не було надано можливості бути заслуханим особисто апеляційним чи касаційним судом, за умови, що в суді першої інстанції було проведено публічний розгляд його справи (див. згадане рішення у справі *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, § 58, щодо питання про порушення провадження за касаційною скаргою, і *Sutter v. Switzerland*, від 22 лютого 1984 року, § 30, серія A № 74, щодо суду касаційної інстанції).

Однак, якщо апеляційний суд має розглянути справу за питаннями фактів і права та здійснити повну оцінку питання щодо вини або невинуватості, він не може розв'язувати це питання без безпосередньої оцінки показань, наданих особисто обвинуваченим з метою доведення того, що він не вчиняв діяння, яке, як стверджується, становило кримінальне правопорушення (див. згадане рішення у справі *Hermi v. Italy*, § 64; див. також *Dondarini v. San Marino*, № 50545/99, § 27, від 06 липня 2004 року, і *Zahirović v. Croatia*, № 58590/11, § 56, від 25 квітня 2013 року).

ЄСПЛ зазначив, що вказані загальні принципи застосовувалися за обставин, коли головне питання за пунктом 1 статті 6 стосувалося необхідності заслухати на засіданні апеляційного суду не лише обвинуваченого, але й певних важливих свідків (див., наприклад, *Dan v. Moldova* (no. 2), № 57575/14, §§ 62–65, від 10 листопада 2020 року; *Muttillainen v. Finland*, № 18358/02, § 26, від 22 травня 2007 року; згадане рішення у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, § 36; і *Júlíus Þór Sigurbórsson v. Iceland*, № 38797/17, § 42, від 16 липня 2019 року).

З огляду на наведене та беручи до уваги, що перший заявник, якого було засуджено в суді першої інстанції, не вимагав повторного заслуховування усних показань, ЄСПЛ зробив висновок, що справедливість кримінального провадження щодо нього не було порушено.

Отже, не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо відсутності повторного заслуховування усних показань у Верховному Суді.

III. Стверджуване порушення права першого заявника на справедливий суд у зв'язку з недостатньою аргументацією рішень національних судів

ЄСПЛ повторив, що згідно з його усталеною практикою, яка зображує принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів і трибуналів мають бути належним чином викладені підстави, на яких вони ґрунтуються. Ступінь застосування цього обов'язку обґрунтовувати рішення може змінюватися залежно від характеру рішення та має визначатися у контексті обставин справи (див. *García Ruiz v. Spain* [ВП], № 30544/96, § 26, ЄСПЛ 1999-I). Цей обов'язок не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий скаргником, а передбачає, що сторони судового провадження можуть розраховувати на отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього провадження (див., серед інших джерел, *Ruiz Torija v. Spain*, від 09 грудня 1994 року, §§ 29–30, серія А № 303-А). З рішення має бути зрозуміло, що суттєві питання справи було вирішено (див. *Tahquet v. Belgium* [ВП], № 926/05, § 91, ЄСПЛ 2010). З огляду на принцип, згідно з яким Конвенція має на меті гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними чи ілюзорними, право на справедливий суд не може вважатися ефективним, якщо клопотання та зауваження сторін не будуть справді «заслухані», тобто належним чином розглянуті судом (див. *Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye* [ВП], № 15669/20, § 305 *in fine*, від 26 вересня 2023 року, з подальшими посиланнями).

У зв'язку з обставинами цієї справи ЄСПЛ зазначив, що Верховний Суд не розглянув аргументи першого заявника щодо достовірності показань, наданих комплаєнс-офіцером.

ЄСПЛ зауважив, що показання комплаєнс-офіцера стосувалися суті другого пред'явленого обвинувачення в шахрайстві шляхом зловживання службовим становищем, а саме ролі першого заявника в тому, що Glitnir був змушений дотримуватися пут-опціону (put option), унаслідок чого весь ринковий ризик акцій, придбаних ВК-44», покладался на Glitnir. Засудження першого заявника за другим обвинуваченням значною мірою ґрунтувалося на цих показаннях. Оскільки засудження першого заявника за обвинуваченням у маніпулюванні ринком було підтверджено Верховним Судом з посиланням на аргументацію районного суду, який посилався на свої висновки, засновані на показаннях комплаєнс-офіцера, суть цього обвинувачення також зазнала прямого впливу. У зв'язку з цим ЄСПЛ дійшов висновку, що подання першого заявника, яке ставило під сумнів достовірність показань комплаєнс-офіцера, порушувало конкретне, доречне й важливе питання в контексті кримінальної справи щодо нього та вимагало чіткої відповіді (порівняйте рішення у справах *Cupiał v. Poland*, № 67414/11, § 63, від 9 березня 2023 року; *Rostomashvili v. Georgia*, № 13185/07, § 59, від 8 листопада 2018 року, та згадане рішення у справі *Krasulya v. Russia*, § 52).

З огляду на наведене ЄСПЛ виснував про порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з тим, що Верховний Суд не розглянув аргументи першого заявника щодо достовірності інформації, наданої комплаєнс-офіцером.

IV. Стверджуване порушення статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції у зв'язку зі способом допиту другого заявника

ЄСПЛ зазначив, що другий заявник не заявляв, що його коли-небудь офіційно повідомляли про припинення кримінального розслідування щодо нього (див. пункт 47 рішення). Він лише зазначив, що під час допиту 21 грудня 2011 року його допитували як свідка, а не як підозрюваного. Навіть якщо спеціальний прокурор ухвалив рішення про закриття кримінального провадження щодо нього, другий заявник не надав жодних доказів того, що це рішення має певні особливості, що відрізняють його від таких інших постанов прокурора про закриття кримінального провадження, які, відповідно до практики ЄСПЛ, не є виправданням у розумінні статті 4 Протоколу № 7.

Звідси випливало, що ця скарга була несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 і була відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

V. Стверджуване порушення права на справедливий суд у зв'язку зі способом допиту другого заявника

ЄСПЛ зазначив, що згідно з його усталеною практикою, навіть у разі ухвалення постанови про закриття кримінального провадження заявник, як

правило, не буде вважатися «виправданим» у розумінні Конвенції, якщо прокурор не уповноважений відповідно до національного законодавства встановлювати та, за необхідності, карати протиправну поведінку, у якій обвинувачується особа (див. *Mihalache v. Romania* [ВП], № 54012/10, §§ 95 і 97, від 8 липня 2019 року). Оскільки це не стосується другого заявника, той факт, що його статус було змінено зі статусу свідка на статус обвинуваченого на стадії досудового розслідування, *per se* не завдав серйозної шкоди принципу правової визначеності, передбаченому пунктом 1 статті 6 Конвенції.

З огляду на наведене ЄСПЛ вважав, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку зі способом допиту другого заявника не було.

VI. Стверджуване порушення права другого заявника на судовий розгляд упродовж розумного строку

Розумність тривалості провадження має оцінюватися з огляду на конкретні обставини справи з урахуванням критеріїв, викладених у практиці ЄСПЛ, зокрема, складності справи, поведінки заявника та компетентних органів влади (див., серед багатьох інших рішень, *Pélissier and Sassi v. France* [ВП], № 25444/94, § 67, ЄСПЛ 1999-II, і *Vegotex International S.A. v. Belgium* [GC], № 49812/09, § 151, від 3 листопада 2022 року).

ЄСПЛ вважав, що предметом цієї справи стали складні фінансові операції у сфері права, де питання незаконності та кримінальної відповідальності часто не є однозначними (порівняйте зі згаданим рішенням у справі *Bjarki H. Diego v. Iceland*, § 58). Розслідування цієї справи включало складні транзакції, чотирьох обвинувачених і понад двадцять свідків та завершилося висуненням кількох деталізованих кримінальних обвинувачень. Досудове розслідування тривало один рік і сім місяців, починаючи з 1 грудня 2011 року до пред'явлення обвинувачення другому заявнику 28 червня 2013 року (див. пункт 12 рішення). Провадження у районному суді тривало приблизно один рік, а провадження у Верховному Суді – один рік і п'ять місяців. Другий заявник не вказував на будь-який конкретний період необґрунтованої бездіяльності з боку органів влади, і ЄСПЛ не вбачив такого періоду, виходячи з матеріалів справи.

З огляду на наведені міркування, зокрема, відсутність будь-якого періоду необґрунтованої бездіяльності з боку Держави, ЄСПЛ вважав, що тривалість провадження не була надмірною (див. *Korkin v. Russia*, № 48416/09, §§ 105–111, від 12 листопада 2015 року, і *Hidir Durmaz v. Turkey*, № 55913/00, § 42, від 5 грудня 2006 року). Відповідно порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд) щодо першого заявника у зв'язку з недостатньою обґрунтованістю рішення Верховного Суду.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо першого та другого заявників у зв'язку з безсторонністю суддів Верховного Суду.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо першого заявника у зв'язку з відмовою Верховного Суду повторно заслухати усні показання.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо другого заявника в частині, що стосується способу його допиту.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо другого заявника в частині, що стосується тривалості кримінального провадження щодо нього.

Заяву другого заявника за статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції було визнано неприйнятною.

Рішення в цій справі ухвалені Палатою 21 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася неможливості оскарження заявником рішення Вищої судової ради від 26 січня 2023 року про його звільнення з посади судді, яка своєю чергою не була «незалежним і неупередженим судом» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції.

У 2018 році у Вірменії була створена Вища судова рада (далі – ВСР) – орган, який відповідає за прийняття рішень щодо дисциплінарних заходів відносно суддів, включаючи звільнення. Вона складається з п'яти суддів і п'яти членів, які не є суддями і призначаються на п'ятирічний строк без права поновлення. Члени з-поміж суддів обираються Загальними зборами суддів, тобто їхніми колегами, тоді як члени, які не є суддями висувуються політичними групами та обираються Національними зборами.

У 2009 році заявника було призначено суддею Цивільної та адміністративної палати Касаційного суду безстроково, до досягнення 65-річного віку. Він був звільнений з цієї посади Вищою судовою радою у січні 2023 року. Це відбулося в контексті розслідування щодо скасування Касаційним судом остаточного судового рішення у майновому спорі. Це скасування було предметом розгляду у справі *Amirkhanyan v. Armenia* (№ 22343/08), де ЄСПЛ встановив порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд) та статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності). Зокрема, ЄСПЛ зазначив, що, прийнявши до розгляду іншу апеляційну скаргу, подану тією ж стороною, і задовольнивши її, Касаційний суд скасував остаточне рішення, ухвалене на користь заявника у майновому спорі, що тим самим порушило принцип *res judicata* та незаконно позбавило пана Amirkhanyan його майна. Заявник входив до складу колегії суддів цього суду.

30 листопада 2022 року тодішній виконувач обов'язків міністра юстиції пан Г.М. прийняв рішення про відкриття дисциплінарного провадження відносно заявника і згодом звернувся до ВСР з проханням притягнути його до дисциплінарної відповідальності. 18 січня 2023 року заявник подав заяву про відвід головуючого пана К.А. зі складу колегії ВСР, стверджуючи, зокрема, що він був упередженим, оскільки товаришував і був колишнім колегою з паном Г.М. (до свого призначення до ВСР пан К.А. обіймав посаду міністра юстиції та призначив пана Г.М. своїм заступником). Він також стверджував, що як загальновідомо пан Г.М. і дружина К.А. мали економічні зв'язки, володіючи відповідно 60 % і 40 % акцій місцевої юридичної фірми.

26 січня 2023 року ВСР задовольнила заяву пана Г.М. і одноголосно прийняла рішення про припинення повноважень заявника у зв'язку із вчиненням

ним істотного дисциплінарного порушення, передбаченого пунктом 6 частини 1 статті 142 Кримінального процесуального кодексу. ВСР відхилила його заяву про відвід пана К.А., зазначивши, що економічний інтерес може бути присутнім лише тоді, коли одна зі сторін має суттєві важелі впливу, що безпосередньо впливають на фінансові інтереси судді або його близького родича. Суд постановив, що загальновідомі факти, наведені заявником, самі по собі не є достатніми для того, щоб зробити висновок про упередженість пана К.А. Рішення про припинення повноважень заявника набуло чинності негайно і було остаточним, без подальшої можливості оскарження.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник із посиланням на пункт 1 статті 6 Конвенції скаржився на те, що ВСР не є «незалежним і неупередженим судом», оскільки її члени які не є суддями, були висунуті та обрані за процедурою, яка не ґрунтується на заслугах, не є прозорою і нібито політизованою. Заявник також стверджував, що голова ВСР не був неупередженим при прийнятті оскаржуваного рішення. З огляду на неможливість оскаржити рішення ВСР про своє звільнення, заявник також поскаржився на те, що йому було відмовлено у праві на доступ до суду.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що його завданням не було розв'язувати будь-які можливі питання, що випливають з того факту, що заявника було звільнено за його рішення на посаді судді. Суд повинен був дослідити, чи відповідає ВСР вимогам «незалежного та неупередженого суду».

ЄСПЛ переконався, що ВСР можна вважати «судом» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вона мала повну юрисдикцію приймати рішення про дисциплінарну відповідальність заявника і провадження відбувалося за процедурою, передбаченою законом. Рішення, які мали бути вмотивованими, були остаточними та обов'язковими до виконання.

Розв'язуючи питання про те, чи є ВСР «незалежним судом», ЄСПЛ погодився з доводами заявника, що надання можливості всім потенційним кандидатам подавати свої кандидатури на посаду несуддівського члена ВСР піде на користь і сприятиме подальшому підвищенню прозорості процедури призначення. Однак ЄСПЛ вважав, що спосіб призначення несуддівських членів не може бути визнаний таким, що поставив під загрозу незалежність ВСР. Зокрема, інституційні та операційні механізми, що існували, забезпечували гарантії проти будь-якого неправомірного впливу законодавчої влади, а сам процес був прозорим і таким, що ґрунтувався на особистих якостях кандидатів. Хоча неучасть у політиці протягом розумного періоду перед призначенням до ВСР була б бажаною, той факт, що члени ВСР, які не є суддями, обіймали високі

посади у виконавчій владі безпосередньо перед призначенням, не був достатнім для того, щоб стверджувати, що незалежність ВСР була скомпрометована.

Хоча аргументи заявника, а саме щодо недостатньої участі опозиції у процесі відбору членів які не є суддями, викликали певну стурбованість з огляду на вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції, ЄСПЛ не зміг дійти висновку, що ВСР не була незалежною. Не було надано жодних доказів того, що призначення членів які не є суддями і розглядали справу заявника, було запламоване політичним впливом. Суд не побачив жодних проблем щодо кількості суддівських та несуддівських членів, а також був задоволений суворими інституційними гарантіями, які існували для забезпечення захисту ВСР як від внутрішнього, так і від зовнішнього тиску. Оскільки ніщо не свідчило про те, що наявні гарантії були лише теоретичними й не діяли на практиці, ЄСПЛ виснував, що ВСР відповідала формальним вимогам «незалежного суду» згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Щодо скарги заявника на те, що йому було відмовлено у праві на доступ до суду через неможливість подання апеляційної скарги, ЄСПЛ повторив, що ВСР діяла як «суд» для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції, і відсутність подальшого перегляду її рішень у судах загальної юрисдикції не було проблемою. Так, ЄСПЛ не встановив порушення прав заявника у цій частині.

Що стосується того, чи була ВСР неупередженою через участь голови К.А., ЄСПЛ вважав, що близькі стосунки між паном Г.М. і паном К.А. цілком могли викликати побоювання щодо неупередженості пана К.А. Суд зазначив, що пан К.А. не довів свою дружбу і ділову зв'язку своєї дружини з паном Г.М. до відома ВСР, як він повинен був це зробити. Навіть за відсутності прямого економічного зв'язку між паном К.А. та паном Г.М., той факт, що вони були друзями, а дружина пана К.А. та пан Г.М. мали спільні бізнес-інтереси, мав би насторожити пана К.А. щодо можливості того, що його неупередженість могла бути поставлена під сумнів. З огляду на це, ВСР мала б серйозно розглянути заяву пана Antonyan про відвід пана К.А.

ЄСПЛ не переконала аргументація ВСР про те, що відсутність неупередженості лише одного члена суддівської колегії не може ставити під сумнів неупередженість усього складу. Крім того, пан К.А. був головою ВСР і доповідачем у справі пана Antonyan, а отже був головним в її обговоренні, що є додатковою обставиною, несумісною з видимістю неупередженості. Окрім того, ВСР розглянула лише аргументи заявника про економічні зв'язки між паном К.А. та дружиною пана Г.М., не надавши жодної відповіді на його конкретні аргументи щодо близьких особистих стосунків пана К.А. і пана Г.М. та їхнього потенційного впливу на прийняття паном К.А. рішень у його справі. Відвід пана К.А. все одно дозволив би ВСР розглянути справу заявника й ухвалити рішення,

оскільки для цього була б достатня присутність лише шести з восьми членів колегії ВСР.

Зрештою ЄСПЛ виснував, що ВСР не змогла розвіяти обґрунтовані сумніви заявника щодо неупередженості її голови та що йому не було надано достатніх процесуальних гарантій у цьому відношенні. ЄСПЛ не було необхідності вирішувати, чи спрямовував пан К.А. склад ВСР на зайняття певної позиції у справі заявника, як стверджував останній.

Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у цій частині скарги.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо стверджуваної відсутності незалежності Вищої судової ради.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо стверджуваної відсутності доступу до суду.

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо стверджуваної відсутності неупередженості пана К.А.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ÇAĞIL v. Türkiye (№ 19085/18)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної несправедливості кримінального провадження, що полягала в неможливості оскаржити заявником до Суду касаційної інстанції судового рішення про своє засудження, ухвалене Третьою палатою кримінального суду першої інстанції міста Едреміт (Third Division of the Edremit Criminal Court of First Instance) (далі – суд першої інстанції).

26 травня 2016 року суд першої інстанції визнав заявника та інших учасників конфлікту, який мав місце у кафе, винними у публічних образах, погрозах, а також заподіянні тілесних ушкоджень. Заявнику було призначено покарання у розмірі 87-денних штрафів на суму 1 740 турецьких лір (TRY) (приблизно 594 євро на той час), 25-денних штрафів на суму 500 TRY (приблизно 170 євро на той час) і 120-денних штрафів на суму 2 000 TRY (приблизно 683 євро на той час) відповідно. Судове рішення набрало законної сили та було остаточним, оскільки суми штрафів були нижчими за встановлений законом поріг для оскарження відповідно до перехідних положень розділу 2 Закону № 5320 про введення в дію та застосування Кримінального процесуального кодексу.

21 липня 2016 року заявник звернувся з відповідною індивідуальною конституційною скаргою до Конституційного Суду, стверджуючи, серед іншого, що його неможливість оскаржити рішення суду першої інстанції порушила право заявника на доступ до суду.

31 серпня 2016 року та 15 грудня 2016 року заявником були сплачені штрафи, накладені на нього судом першої інстанції.

28 грудня 2017 року Конституційний Суд визнав скаргу заявника неприйнятною з огляду на її необґрунтованість.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник із посиланням на пункт 1 статті 6 Конвенції скаржився на те, що він був позбавлений права на перегляд судового рішення судом вищої інстанції, лише на тій підставі, що суми штрафів не перевищували встановленого законом граничного розміру для оскарження.

Оцінка Суду

Передусім ЄСПЛ нагадав, що право на суд, закріплене у статті 6 Конвенції, одним з аспектів якого є право на доступ до суду (див. рішення у справі *Golder v. the United Kingdom*, § 36, від 21 лютого 1975 року, Series A № 18), не є абсолютним; воно може підлягати обмеженням, в передбаченому законом порядку, зокрема, щодо умов прийнятності скарги. Однак ці обмеження не

повинні перешкоджати здійсненню права таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. Вони повинні переслідувати легітимну мету, і має існувати розумна пропорційність між використаними засобами та метою, якої прагнуть досягти (див. рішення у справах *Guérin v. France*, § 37, від 29 липня 1998 року, Збірник рішень та ухвал 1998-V, та *Vegotex International S.A. v. Belgium* [ВП], № 49812/09, § 133, від 3 листопада 2022 року).

Крім того, стаття 6 Конвенції не вимагає від Договірних Держав створення апеляційних або касаційних судів. Однак, якщо такі суди існують у судовій системі, повинні бути забезпечені гарантії статті 6, і, зокрема, Держава повинна забезпечити, щоб особи мали ефективно право доступу до цих судів для оскарження рішень судів першої інстанції, які визначили кримінальне обвинувачення проти них. Спосіб, у який пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується до проваджень у судах апеляційної чи касаційної інстанції, залежить від специфічних особливостей відповідного провадження, при цьому необхідно враховувати всю процедуру провадження та роль суду касаційної інстанції; умови прийнятності касаційної скарги можуть бути більш суворими, ніж для звичайної заяви (див. рішення у справі *Zubac v. Croatia* [ВП], № 40160/12, § 82, від 5 квітня 2018 року, хоча і в контексті провадження, що стосується цивільного аспекту пункту 1 статті 6 Конвенції, та *Andreyev v. Estonia*, № 48132/07, § 68, від 22 листопада 2011 року, з подальшими посиланнями).

В контексті обставин справи заявника ЄСПЛ зазначив, що стаття 6 Конвенції не передбачає права на перегляд кримінального покарання або вироку судом вищої інстанції, що є правом, захищеним статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції, стороною якого Туреччина не була під час подій, що стали підставою для подання цієї заяви. На той час турецька система кримінального правосуддя передбачала дворівневу судову систему, де, за певних умов, обвинувальний вирок суду першої інстанції міг бути оскаржений до Касаційного Суду, який функціонував як апеляційний суд другої та останньої інстанції. Окрім того, хоча національне законодавство передбачало, що обвинувальні вироки, за якими призначалися штрафи в розмірі менше ніж 3 000 турецьких лір, безпосередньо не могли бути оскаржені сторонами кримінального провадження, судова практика Касаційного Суду надавала право оскаржувати такі вироки лише прокурорам, якщо, серед іншого, оскарження було на шкоду обвинуваченому. Саме на цій підставі ЄСПЛ був покликаний надати оцінку, чи було порушення права заявника на доступ до суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

(i) Чи існували правові підстави для обмеження права заявника на доступ до суду

ЄСПЛ погодився з доводами Уряду, що штрафи, накладені на заявника, були остаточними відповідно до перехідних положень частини 2 Закону № 5320, згідно з якою судові штрафи у розмірі до 3 000 лір не підлягали оскарженню,

якщо тільки вони не були замінені покаранням у вигляді позбавлення волі. Відповідно, ЄСПЛ був готовий припустити, що правова підстава для обмеження права заявника на доступ до суду дійсно існувала у національному законодавстві.

(ii) Чи переслідувало обмеження законну мету

ЄСПЛ взяв до уваги доводи Уряду про те, що відповідні обмеження переслідували законну мету у вигляді уникнення перевантаження Касаційного суду менш важливими справами (див. рішення у справі *Bayar and Gürbüz v. Turkey*, № 37569/06, § 43, від 27 листопада 2012 року) та надання суду можливості виконувати свій основний обов'язок, а саме – послідовне застосування закону на всій території країни. Так, ЄСПЛ мав розглянути, чи було обмеження права заявника на доступ до суду пропорційним переслідуваній законній меті.

(iii) Чи було обмеження пропорційним

Розглядаючи зазначене питання, ЄСПЛ нагадав про висновки, викладені у справі *Bayar and Gürbüz*, у якій констатував порушення права заявників на доступ до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції з огляду на рішення Конституційного Суду від 23 липня 2009 року про визнання неконституційною статтю частину 2 статті 305 колишнього Кримінального кодексу, а також надання прокурорам права на оскарження судового рішення – права, не передбаченого законом, – з метою оскарження правової кваліфікації злочину судом першої інстанції, навіть у випадках, коли штраф, накладений в результаті обвинувального вироку, підпадає під дію частини 2 статті 305 колишнього Кримінального кодексу, а отже, рішення є остаточним. Зазначена обставина ставила сторону захисту і прокурора в нерівне становище щодо їхнього доступу до Касаційного Суду. У зв'язку з цим ЄСПЛ вважав за необхідне надати оцінку ситуації заявника з огляду на наступні критерії:

(a) Характер правопорушення

ЄСПЛ повторив, що Протокол № 7 до Конвенції доповнює гарантії, що містяться в Конвенції, а не применшує їх. Для цілей цієї справи це означало, що стаття 2 Протоколу № 7 до Конвенції не може тлумачитися як така, що обмежує обсяг гарантій статті 6 в апеляційному провадженні щодо тих Договірних Сторін, для яких Протокол № 7 до Конвенції не є чинним (див. рішення у справі *Lalmahomed v. the Netherlands*, № 26036/08, § 38, від 22 лютого 2011 року). У цьому контексті ЄСПЛ взяв до уваги, що заявник був засуджений за образу людей, погрози та нанесення тілесних ушкоджень, які є звичайними злочинами відповідно до Кримінального кодексу та суттєво

відрізнялися від характеру правопорушень, які мали місце у справі *Bayar and Gürbüz*.

(β) Характер і ступінь суворості покарання

ЄСПЛ зазначив, що всі правопорушення, за які було засуджено заявника, каралися або позбавленням волі, або судовим штрафом. У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що рішення Конституційного Суду від 23 липня 2009 року застосовується лише у випадках, коли суд першої інстанції засудив особу до короткого терміну позбавлення волі, тобто на строк, що не перевищує одного року, а потім замінив його судовим штрафом. Іншими словами, це положення було визнано таким, що відповідає Конституції у випадках, коли судовий штраф був безпосередньо призначений, а не замінений короткостроковим позбавленням волі.

ЄСПЛ також вказав, що хоча всі злочини, за які заявника було визнано винним, потенційно передбачали покарання у вигляді позбавлення волі або судового штрафу, не викликало сумнівів той факт, що, якби заявника було засуджено до позбавлення волі за будь-який з цих злочинів, його вирок було б оскаржено в апеляційному порядку.

Враховуючи вищевикладене, на думку ЄСПЛ характер і ступінь суворості покарання, накладеного на заявника, а також особливості турецького законодавства з питань, що стосуються оскарження, передбачали збалансований підхід.

(γ) Процесуальні засоби, доступні сторонам

У цій частині ЄСПЛ надав оцінку тому, чи було порушено баланс процесуальним правом, створеним Касаційним Судом, який надав лише прокурорам право оскаржити обвинувальний вирок, якщо, як у справі заявника, покарання у вигляді судового штрафу було нижчим за встановлений законом поріг для оскарження.

У зв'язку з цим Уряд визнав, що прокурори дійсно користуються правом оскаржувати судові штрафи, розмір яких є нижчим за встановлений законом поріг для оскарження, якщо оскарження було на шкоду обвинуваченому та оскаржувало правову кваліфікацію злочину (злочинів), покладеного в основу обвинувального вироку. Крім того, обвинувачений, такий як заявник, завжди міг домогтися перегляду вироку Касаційним Судом шляхом «оскарження в інтересах правосуддя», екстраординарного засобу правового захисту, передбаченого статтями 309 і 310 Кримінального процесуального кодексу, який дозволяв Міністерству юстиції та прокурору при Касаційному Суді звертатися до Касаційного Суду із заявою про скасування остаточного судового рішення, якщо воно не було переглянуте апеляційним судом або Касаційним Судом.

У будь-якому випадку, Уряд вважав, що ця справа не порушувала питання рівності сторін, оскільки прокурор не оскаржив засудження заявника.

Водночас ЄСПЛ звернув увагу, що Уряд у цій справі не навів жодного аргументу щодо того, чому законна мета, яка лежала в основі обмеження права заявника на доступ до суду, а саме уникнення перевантаження Касаційного суду справами другорядної важливості, вимагала, з одного боку, не надавати підсудному – такому, як заявник, – права на оскарження, а з іншого – надавати прокурорам та/або сторонам, що вступають у справу, таке право у випадках, коли їхні апеляційна скарги були на шкоду обвинуваченому і стосувалися, зокрема, помилкової правової кваліфікації злочинів, за які обвинуваченого було засуджено.

У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що як прокурори, так і обвинувачені, які брали участь у кримінальному провадженні, могли звернутися до Міністерства юстиції або прокурора в Касаційному Суді із заявою про здійснення на свій розсуд перегляду справи Касаційним Судом в інтересах правосуддя на підставі статей 309 і 310 Кримінального процесуального кодексу. Так, ЄСПЛ не міг зрозуміти, яким чином надання лише прокурорам додаткового права на оскарження на розсуд суду та на шкоду обвинуваченим могло б досягти законної мети, означеної вище.

Однак ЄСПЛ зазначив, що у справі заявника прокурор не скористався своїм процесуальним правом на оскарження. З огляду на доводи Уряду, заявник мав пояснити, яким чином право прокурора на апеляційне оскарження, надане судом, непропорційно порушило його право на доступ до суду, або чому процесуальні гарантії, на які посилався Уряд, були недостатніми для усунення втручання у його право. Разом із тим заявник не надав Суду жодних пояснень з цього приводу.

(б) Висновок

Підсумовуючи, ЄСПЛ виснував, що неможливість заявника подати скаргу до Касаційного Суду на своє засудження у вигляді штрафів, розмір яких був нижчим за встановлений законом поріг оскарження, не була такою, що порушувала саму суть заявника права на доступ до суду.

Отже, ЄСПЛ констатував відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у справі заявника.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 21 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявником є Ivan Căvsa, громадянин Молдови, який народився в 1988 році і проживає в селі Козешть (Молдова).

Заявник був керівником територіального підрозділу Інспекції охорони навколишнього середовища (Environmental Protection Inspectorate (EPI)).

У травні 2020 року пан Căvsa був звільнений з посади за вчинення дисциплінарного проступку, зокрема за прийняття ланцюгової пилки як неправомірної вигоди. Це сталося в рамках перевірки професійної доброчесності співробітників EPI, ініційованої Національним центром боротьби з корупцією (National Anticorruption Centre (NAC)), відповідно до Закону № 325 про оцінку інституційної доброчесності.

Заявник оскаржував рішення про звільнення в національних судах, стверджуючи, що його спровокували вчинити правопорушення під час такої перевірки, та що накладене на нього покарання було непропорційним.

Спочатку суд першої інстанції, а потім апеляційний суд, підтвердили законність звільнення пана Căvsa, не взявши до уваги його доводи про порушення національного законодавства, зокрема щодо відсутності попереднього повідомлення про перевірку його професійної доброчесності, а також невивплати роботодавцем заробітної плати, яку заявник не отримав за весь період після його незаконного звільнення, та відсутності компенсації завданої йому немайнової шкоди.

Верховний Суд визнав касаційну скаргу заявника неприйнятною.

З посиланням на рішення Конституційного Суду, що скасувало дію статті 17 Закону № 325 про оцінку інституційної доброчесності, заявник звернувся з клопотанням відновити провадження у його справі, однак судом апеляційної інстанції та Верховним Судом було відмовлено у його задоволенні.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції заявник скаржився до ЄСПЛ, що він став жертвою провокації з боку представників Держави, що призвело до несправедливого судового розгляду. Крім того, він не мав можливості звернутися до суду, який підтвердив результати перевірки його професійної доброчесності у своєму рішенні від 28 січня 2020 року.

Оцінка Суду

Щодо застосовності вимог пункту 1 статті 6 Конвенції

Кримінальний аспект. Застосовуючи «критерії Енгеля» Суд зазначив, що правопорушення, яке розглядається у цій справі, за своєю юридичною

класифікацією, природою та ступенем тяжкості передбаченого покарання є дисциплінарним, а не кримінальним. Тому стаття 6 Конвенції у своєму кримінальному аспекті не є застосовною до цієї справи.

Цивільний аспект. Суд підтвердив застосування цивільного аспекту статті 6 Конвенції, оскільки національне законодавство дозволяє оскаржити дисциплінарні покарання в суді, і заявник скористався цим правом.

Щодо вимог по суті

1. Загальні міркування

Суд зазначив, що органи влади постають перед певними труднощами при виявленні та зборі доказів для доведення вчинення корупційного правопорушення, оскільки воно дуже часто приховується з огляду на отримання вигоди для обох сторін. Так, для боротьби з корупцією органи влади використовують таємних агентів, інформаторів та спеціальні методи, такі як тестування на професійну доброчесність. Останнє зосереджується не на зборі доказів для кримінальних проваджень, а на визначенні рівня корупційної схильності в певній групі осіб. Воно дозволяє оцінити рівень корупції та зменшити ризики в майбутньому. Норми Конвенції ООН проти корупції та Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією дозволяють використання спеціальних методів розслідування, таких як таємні агенти, за умови, що це не порушує права людини, зокрема право на справедливий суд.

2. Відповідність гарантій справедливого суду в кримінальному провадженні для цивільного провадження

Суд розглянув, чи застосовуються (та в якій мірі) гарантії справедливого суду, що стосуються використання агентів – провокаторів у кримінальних справах, до цивільних проваджень, зокрема в контексті перевірки професійної доброчесності державних службовців через провокацію вчинити корупційні дії. Суд зазначив, що хоча гарантії справедливого суду можуть відрізнятися в кримінальних і цивільних справах, все ж при аналізі справедливості цивільних процедур він може черпати натхнення з принципів справедливого суду в кримінальному контексті.

У цій справі розглядалася штучно створена ситуація для перевірки поведінки заявника, яка повинна була відповідати професійним вимогам. Суд підкреслив важливість оцінки того, чи було поведінку заявника спровоковано зовнішнім впливом чи це була реальна характеристика його професійної доброчесності. Враховуючи це, Суд вирішив, що для забезпечення справедливості провадження необхідно враховувати принципи справедливого суду, що застосовуються у кримінальних провадженнях з питання провокації, з відповідними коригуваннями для цивільного контексту.

3. Загальні принципи щодо гарантій проти провокації в кримінальних справах

Суд розробив набір принципів, що застосовуються до провокації у контексті кримінальних проваджень, який включає як змістовний, так і процесуальний критерій підбурювання.

i. Змістовний критерій підбурювання

Суд у справах, пов'язаних з підбурюванням або провокацією з боку поліції, застосовує змістовний критерій для визначення, чи мала місце така діяльність. Якщо поліція не лише пасивно розслідує злочин, але й активно впливає на особу, спонукаючи її до вчинення злочину, який інакше б особа не скоїла, це розглядається як підбурювання. При визначенні, чи було розслідування «насправді пасивним», у кримінальних справах Суд аналізує причини, що лежать в основі таємної операції, та поведінку органів, що її проводять. Суд також спирається на наявність об'єктивних підозр, що заявник був залучений до кримінальної діяльності або мав схильність до скоєння кримінального правопорушення.

Застосовуючи зазначені вище критерії, тягар доведення лежить на органах влади: вони повинні довести, що підбурювання було відсутнє, якщо тільки твердження обвинуваченого не є очевидно малоімовірними. На практиці органи влади можуть бути обмежені у виконанні цього обов'язку через відсутність формального дозволу та нагляду за таємною операцією. Суд підкреслює важливість чіткої та передбачуваної процедури для надання дозволу на проведення слідчих заходів та належного нагляду за ними, вважаючи, що судовий нагляд є найкращим способом контролю у випадку таємних операцій.

ii. Процесуальний критерій підбурювання

Суд додатково уточнює, що для того щоб визначити, чи був судовий процес справедливим, необхідно також застосовувати процесуальний критерій підбурювання не лише в разі, якщо висновки Суду за змістовним критерієм є непідтвердженими через відсутність інформації в матеріалах справи, нерозкриття матеріалів справи або суперечності при тлумаченні подій сторонами, але й у разі, якщо Суд на підставі змістовного критерію виявляє, що заявник став жертвою підбурювання.

Інтереси суспільства у боротьбі зі злочинністю не можуть виправдати використання доказів, отриманих в результаті провокації зі сторони поліцейських, оскільки це може призвести до неможливості забезпечення справедливого судового розгляду з самого початку. Для того щоб судовий процес був справедливим відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, всі докази, отримані внаслідок провокацій зі сторони поліції, мають бути виключені.

4. Позиція Суду в цій справі

Суд виснував, що хоча в певних обставинах він може застосовувати принципи, розроблені в його практиці щодо гарантій проти провокації у кримінальних провадженнях, до дисциплінарних проваджень, що виникають після тестування на добросовісність, він повинен враховувати специфіку такого тестування. Природа такого тестування полягає в штучному створенні ситуацій, що нагадують ті, які можуть виникнути в контексті професійної діяльності осіб, що проходять тестування, з метою побачити, як вони реагують. Тож, з огляду на відсутність кримінальної відповідальності за дії, вчинені внаслідок такого тестування, та неможливості вважати його підбурюванням до вчинення злочину, Суд вважає, що проведення для особи тесту на професійну добросовісність саме по собі не є провокацією і не суперечить вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції.

Водночас Суд вважає, що докази вчинення правопорушення, отримані внаслідок тестування на професійну добросовісність, часто можуть бути вирішальними для результату дисциплінарних проваджень щодо особи. Тому Суд повинен переконатися, що до планування, проведення та оцінювання такого тестування застосовуються сильні процесуальні гарантії, які мають включати право особи оскаржити результати такого тестування в суді та обов'язок національних судів належним чином розглянути всі аргументи, зокрема будь-які заперечення щодо підбурювання.

У цій справі Суд визнав, що існувала детально передбачена законом процедура, відповідно до якої суддя мав надати дозвіл на проведення тестування на професійну добросовісність, розглянувши доцільність та спосіб проведення такого тестування. Суд вважає, що така гарантія у поєднанні з подальшим судовим наглядом на початковому етапі є достатньою.

Суд розглянув аргументи заявника щодо підбурювання зі сторони правоохоронних органів, що полягало в надмірно активній ролі представника Держави, який неодноразово пропонував неправомірну вигоду, не зважаючи на відмову заявника. Суд вважає, що, враховуючи специфіку професійного тестування, заявник аргументовано зауважив щодо провокації, на що національні суди повинні були б відреагувати й зробити відповідні висновки.

Єдиний суд, що розглянув питання провокації, був суд міста Кишиніва, який дійшов висновку, що заявник порушив би правила професійної етики навіть без втручання представника. Однак суд ухвалив зазначене рішення лише на основі матеріалів справи не вислухавши заявника та не врахувавши його докази, зокрема щодо питання провокації злочину. Оскільки заявник не мав можливості оскаржити рішення, а інша сторона могла подавати апеляцію та вимагати додаткового розгляду в суді, це призвело до порушення принципу рівності

сторін. Суд також вказав, що рішення не містило належного обґрунтування та не розглядало аргументи заявника.

Ураховуючи зазначені обставини, Суд виснував, що національні суди не виконали своїх зобов'язань щодо ефективного розгляду заяви про провокацію злочину та не забезпечили справедливість судового процесу, зокрема щодо участі заявника та його права на оскарження.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 09 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваного порушення принципів змагальності та рівності сторін відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції під час адміністративного провадження, в якому поліція анулювала ліцензію заявника на вогнепальну зброю на підставі нерозкритої конфіденційної інформації.

1 липня 2015 року Босілеградське відділення поліції (Bosilegrad Police Station) анулювало ліцензію заявника на мисливську рушницю, посилаючись на необхідність захисту «особистої та матеріальної безпеки інших осіб». В основу цього рішення було покладено результати попередньої перевірки поліції.

5 жовтня 2015 року Міністерство внутрішніх справ відхилило скаргу заявника на це рішення, вважаючи його необґрунтованою. Міністерство також стверджувало, що воно не було зобов'язане розкривати оперативні звіти та джерела інформації, на яких ґрунтувалося відповідне рішення.

28 листопада 2015 року заявник звернувся до Адміністративного суду із заявою про судовий перегляд, стверджуючи, що рішення про анулювання його ліцензії не було належним чином обґрунтованим. Він стверджував, що був позбавлений можливості ефективно брати участь у провадженні, оскільки не міг оскаржити факти, на яких ґрунтувалося рішення, або подати докази на спростування викладених причин.

В свою чергу Міністерство внутрішніх справ подало до суду заяву, до якої було додано конфіденційне дос'є, що містило інформацію про перевірку. Національний суд розглянув вказане дос'є без участі сторін і не розкрив його зміст заявнику.

8 вересня 2016 року Адміністративний суд відхилив позов заявника без проведення відкритого розгляду справи. Суд дійшов висновку, що «характер спору не вимагав особистої присутності сторін або спеціального встановлення фактів». Суд також відхилив твердження заявника про неможливість ефективно брати участь у судовому розгляді, посилаючись на правові обмеження, які забороняють йому розголошувати або обговорювати конфіденційну інформацію у своєму рішенні.

1 березня 2018 року Конституційний Суд відхилив конституційну скаргу заявника.

Оцінка Суду

Насамперед ЄСПЛ зазначив, що загальні принципи щодо права на розкриття відповідних доказів у контексті права на справедливий розгляд

були узагальнені у рішеннях ЄСПЛ у справах *Regner v. the Czech Republic* [ВП], № 35289/11, §§ 146–49, від 19 вересня 2017 року) та *T.G. v. Croatia* (№ 39701/14, §§ 48–54, від 11 липня 2017 року).

ЄСПЛ вказав, що у цій справі підстави, з яких поліція вважала, що мисливська ліцензія заявника підлягала анулюванню, були викладені лише у загальних рисах, тобто без будь-якої конкретизації обставин, що мали місце у його ситуації. Так, не можна було стверджувати, що заявник був ознайомлений або достатньо обізнаний про висунуті проти нього звинувачення, що дозволило б йому ефективно їх оскаржити – фактично чи юридично (див. *mutatis mutandis*, *Užkauskas v. Lithuania*, № 16965/04, § 50, від 6 липня 2010 року).

Окрім того, за таких обставин Адміністративний суд повинен був проявити особливу ретельність та увагу під час власного розгляду справи з метою забезпечення відповідності його рішення, наскільки це можливо, вимогам змагальності та принципу рівності сторін. Однак зазначений суд залишив рішення Міністерства внутрішніх справ без змін, і ніщо не вказувало на те, що при цьому він надав власну незалежну оцінку конфіденційній інформації, яка була прихована від заявника (на відміну від згаданого вище рішення у справі *Regner*, § 20, в цілому). Адміністративний суд також не надав жодного обґрунтування того, чому він не вказав, хоча б коротко, звинувачення, висунуті проти заявника (див. згадане вище рішення у справі *Regner*, § 160). Крім того, ні поліція, ні національні суди не стверджували, що приховування відповідної інформації було виправдано такими міркуваннями, як національна безпека, захист свідків, яким загрожує небезпека репресій, або необхідність захисту конфіденційних методів поліцейського розслідування (на відміну від згаданого вище рішення у справі *Regner*, §§ 20 і 148). Не було докладено жодних зусиль для пом'якшення обмежень права заявника на рівність сторін, наприклад, шляхом надання можливості спростувати конкретні звинувачення, що впливають з перевірки біографічних даних, або шляхом проведення публічного слухання (на відміну від згаданої вище справи *Regner*, § 18) (пункт 16 рішення).

З огляду на вищевикладене ЄСПЛ виснував, що процедура розгляду справи в Адміністративному суді не містила належних гарантій захисту інтересів заявника та забезпечення йому справедливого судового розгляду, як це гарантується пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Відповідно, ЄСПЛ констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 14 січня 2025 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася провадження проти подружжя та їхнього сина, які володіли трьома масажними салонами в Румунії, за звинуваченням у сутенерстві та торгівлі людьми. Вони стверджували, що їхні вироки були несправедливими, оскільки ключові свідки – жінки, яких вони завербували в Республіці Молдова, – ніколи не були допитані безпосередньо в румунських судах.

Заявниками є троє громадян Румунії: пан Vasile і пані Tatiana Pruteanu, 1960 і 1965 років народження відповідно, та їхній син, Vasile Pruteanu, 1987 року народження. Вони проживають у містах Брашов та Сечеле (Румунія).

Заявники володіли трьома масажними салонами в Румунії. У лютому 2013 року їх обвинувачували у сутенерстві та торгівлі людьми. Їх підозрювали у сприянні еротичним масажам і сексуальним контактам, зокрема, за участю масажисток, завербованих у Республіці Молдова.

Зрештою, рішенням від червня 2016 року суди встановили, що заявники вербували жінок у Республіці Молдова, обіцяючи їм роботу, їжу, житло та допомогу в отриманні віз, а потім примушували їх працювати масажистками у своїх салонах і вступати в статеві зносини з клієнтами. Подружжя заявників було засуджено до трьох років позбавлення волі, а їхнього сина – до двох років умовно.

В основу своїх висновків суди поклали свідчення, надані у суді 2 молдовськими масажистками, які стали цивільними сторонами у провадженні, близько 20 іншими – переважно румунськими масажистками, а також 11 клієнтами масажних салонів. Інші докази включали: оголошення в молдовських і румунських газетах; розшифровані телефонні розмови заявників; обговорення в соціальних мережах між клієнтами масажних салонів; рапорти, написані співробітниками поліції під прикриттям; предмети, вилучені з масажних салонів, зокрема, презервативи та секс-іграшки.

Заяви, зроблені трьома іншими молдовськими масажистками (також свідками цивільної сторони) і свідком, що перебуває під захистом, на ім'я «Maria», які на той час виїхали з Румунії, також були використані під час судового розгляду справи проти заявників.

В апеляційній скарзі заявники стверджували, що ці чотири свідки не були особисто заслухані судом першої інстанції. Один з трьох відсутніх свідків з боку цивільної сторони був врешті-решт допитаний на прохання апеляційного суду судом в Республіці Молдова, але двох інших не вдалося допитати, оскільки їхнє місцеперебування було невідоме. Апеляційний суд неодноразово викликав

«Maria», однак вона подавала заяви про те, що стан її здоров'я не дозволяє їй пережити травму, якої вона зазнала від заявників.

Апеляційний суд, зокрема, заявив, що його рішення прийняти показання відсутніх свідків відповідало зобов'язанням щодо захисту жертв сексуальних злочинів. Він спирався на директиву ЄС і брав до уваги вразливість жертв торгівлі людьми та необхідність уникнення вторинної віктимізації. Крім того, він встановив, що свідчення цих свідків узгоджуються з показаннями інших жінок, які працювали на заявників.

Що стосується двох відсутніх цивільних свідків, яких не вдалося знайти, апеляційний суд вказав, що їхні свідчення були надані молдовському прокурору і описували ту саму ситуацію, що й у свідченнях «Maria» та в інших доказах.

Звертаючись до ЄСПЛ заявники, із посиланням на пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, скаржились на те, що кримінальне провадження, яке призвело до їх засудження, не було справедливим, оскільки три ключові свідки, які давали показання проти них, ніколи не були допитані безпосередньо в суді, а ще один свідок був допитаний молдовським, а не румунським судом.

Оцінка Суду

По-перше, Суд встановив, що у чотирьох свідків були поважні причини для неявки на судові засідання. Всі вони були колишніми працівниками масажних салонів заявників і потребували захисту як передбачувані жертви торгівлі людьми та сексуальної експлуатації. Так, причиною неявки «Maria» на судовий розгляд були проблеми з психічним і фізичним здоров'ям, спричинені травмою, яку вона пережила під час перебування в Румунії.

Хоча показання цих свідків сприяли засудженню заявників, вони не були єдиним або вирішальним доказом у справі. Національні суди мали ряд інших доказів, які дозволили їм дійти висновку, що заявники сприяли вчиненню сексуальних дій у своїх масажних салонах. Крім того, докази свідчили про те, що заявники перевозили своїх молдавських жертв до Румунії під приводом законного працевлаштування, залишаючи деяких з них без документів, а потім стежили за ними і погрожували втягнути їх у заняття проституцією.

Суд також зазначив, що були достатні факти, які дозволили провести справедливу і належну оцінку неперевіраних доказів.

Слід зазначити, що суди з обережністю підходили до показань відсутніх свідків, покладаючись на них лише тоді, коли ставало зрозуміло, що присутність свідків у суді не може бути забезпечена, і після того, як було встановлено, що їхні показання підтверджуються іншими доказами. Суди також перевірили достовірність показань двох свідків, яких не вдалося знайти, і розглянули їх у контексті, вирішуючи, чи брати їх до уваги. Крім того, суди визнали

достовірність показань відсутніх свідків у контексті міжнародних зобов'язань Румунії щодо захисту жертв сексуальних злочинів.

Крім того, суди вжили достатніх процесуальних заходів, щоб компенсувати відсутність можливості безпосередньо допитати свідків під час судового розгляду. Показання відсутніх свідків були наявні в матеріалах справи, які заявники та їхні захисники мали змогу оскаржити в суді. Загалом, заявники та їхні захисники були присутні та брали активну участь у судовому розгляді. Так, заявники мали змогу представити свою позицію захисту, надавши власну версію фактів.

Нарешті, національні суди детально обґрунтовували свої рішення про прийняття показань відсутніх свідків. Їхні рішення ґрунтувалися на вичерпному дослідженні доказів і всіх наведених аргументів.

Суд виснував, що в цілому провадження було справедливим, а права на захист не були обмежені тією мірою, якою він визнав би порушення гарантій, зокрема, рівності сторін, передбачених статтею 6 Конвенції.

Отже, ЄСПЛ констатував відсутність порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

REZNIK v. Ukraine (№ 31175/14)

Обставини справи

3 липня 2013 року Михайло Резнік, перший заявник у цій справі, уклав договір про надання юридичних послуг з державною інформаційно-технологічною компанією «Інформаційний центр». З підписаного договору випливало, що йому було передано оригінали 107 комерційних контрактів, укладених «Інформаційним центром» з різними компаніями в період з 2002 по 2013 рік.

19 вересня 2013 року Міністерство внутрішніх справ порушило кримінальне провадження за фактом стверджуваного вчинення керівництвом «Інформаційного центру» злочинів, включно, зокрема, зі зловживанням службовим становищем і привласненням коштів.

25 вересня 2013 року «Інформаційний центр» звернувся до першого заявника з проханням повернути документи, надані йому в рамках укладеного договору. Згодом перший заявник повернув всі 107 комерційних контрактів, наданих йому за договором від 3 липня 2013 року.

20 листопада 2013 року Р. А., заступник Генерального прокурора, звернувся до Печерського районного суду міста Києва з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку квартири першого заявника.

21 листопада 2013 року слідчий органів поліції у супроводі двох оперуповноважених і спеціаліста з обслуговування комп'ютерної техніки почав проведення обшуку в присутності першого заявника. Під час обшуку присутніми також були троє представників Ради адвокатів і двоє понятих, що засвідчували факт проведення обшуку.

У протоколі обшуку Тамара Резнік та Олексій Резнік, батьки першого заявника, а також другий і третій заявники в цій справі, згадуються як мешканці квартири; зазначається, що вони були присутні під час обшуку. Четвертому заявнику в цій справі, Миколі Резніку, брату першого заявника, який також проживав у тій самій квартирі, було дозволено вийти з помешкання, щоб піти на роботу.

2 і 19 грудня 2013 року відповідно жорсткий диск та флешнакопичувач, вилучені з квартири першого заявника, було направлено до Київського науково-дослідного інституту судових експертиз.

17 січня 2014 року перший заявник звернувся до слідчих органів з проханням повернути вилучені предмети, проте 24 січня 2014 року слідчий Міністерства внутрішніх справ відмовив у цьому.

8 лютого 2014 року перший заявник оскаржив цю відмову до Печерського районного суду міста Києва. Він стверджував, що дозвіл на проведення обшуку було сформульовано занадто широко, і що в ньому не містилося достатніх підстав для проведення обшуку, з огляду, зокрема, на те, що він повернув усі передані йому «Інформаційним центром» документи, і не було жодних підстав підозрювати, що він зберігав у своїй квартирі будь-які інші відповідні документи або предмети. Заявник також стверджував, що органи поліції допустили низку процесуальних помилок під час проведення обшуку, зокрема, провели обшук без необхідних документів, що дають право на проведення обшуку; не дозволили членам його сім'ї скористатися своїм правом зв'язатися з адвокатом; перевищили обсяг дозволу на проведення обшуку шляхом проникнення в інші кімнати квартири, що не використовувалися заявником як його домашній офіс, включно з кухнею та санітарними приміщеннями; а також вилучили його пристрої зберігання персональних даних і документи, на які поширюється адвокатська таємниця, що жодним чином не стосувалися кримінального розслідування.

5 березня 2014 року слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про повернення носіїв інформації. Суддя не прокоментував жодного з інших порушених питань. Суддя зазначив, що рішення є остаточним і оскарженню не підлягає.

23 вересня 2014 року Київська обласна прокуратура закрила кримінальне провадження, що було порушене за скаргою першого заявника на те, що дозвіл на проведення обшуку його помешкання було видано та виконано незаконно, оскільки не було доказів порушення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК).

До ЄСПЛ перший заявник скаржився на те, що обшук його житла та вилучення матеріалів були незаконними й необґрунтованими, а також на те, що він не мав ефективних засобів правового захисту для розгляду своїх скарг на національному рівні. Він посилався на статті 8 і 13 Конвенції.

Оцінка Суду

1. Стверджуване порушення статей 8 і 13 Конвенції щодо першого заявника

1. Стаття 8 Конвенції

(i) Загальні принципи

Насамперед ЄСПЛ зазначив, що, як і в будь-якому іншому випадку втручання у права, захищені статтею 8 Конвенції, для того, щоб проведення обшуку та вилучення було виправдано в розумінні пункту 2 цієї статті, вони мають проводитися «згідно із законом» і переслідувати принаймні одну з «законних цілей», перелічених у цьому пункті. Обшук і вилучення також мають

бути необхідними в демократичному суспільстві, тобто відповідати нагальній суспільній потребі й не створювати непропорційного індивідуального тягара для особи, яка зазнає втручання (див., серед багатьох інших, *Smirnov v. Russia*, № 71362/01, §§ 37 і 43, від 7 червня 2007 року).

(ii) Застосування до цієї справи

(a) Чи було втручання

Беручи до уваги факти цієї справи та свою практику, ЄСПЛ дійшов висновку, що обшук житла першого заявника, вилучення його документів і носіїв інформації та передача їх на експертизу для визначення, зокрема, того, чи містили вони будь-яке листування через Skype або Інтернет, становили втручання у його право на повагу до приватного життя, житла та кореспонденції, захищене статтею 8 Конвенції.

(b) Чи було втручання виправданим

– Чи було втручання здійснено згідно із законом

Оцінюючи аргументи першого заявника про несумісність національного законодавства з принципом верховенства права через відсутність процесуальних гарантій, ЄСПЛ зауважив, що відповідні правові механізми передбачають, що, за винятком невідкладних ситуацій, обшуки та вилучення повинні підлягати судовому контролю (стаття 234 КПК). Вони також встановлюють, що у випадку обшуку приміщення адвоката лише обмежене коло високопосадовців прокуратури має право звертатися за дозволом на проведення обшуку (стаття 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Ці посадові особи повинні вказати підстави для обшуку й переконати суддю в тому, що існує обґрунтоване припущення, що у володінні особи, у приміщенні якої планується провести обшук, будуть знайдені важливі докази (частина п'ята статті 234 КПК).

ЄСПЛ також зазначив, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 2012 року передбачив спеціальні гарантії захисту адвокатів під час проведення обшуку. Стаття 23 встановлює вимогу щодо завчасного повідомлення Ради адвокатів про запланований обшук у приміщенні її члена з метою призначення її представника для нагляду за діями органів влади (порівняйте рішення у справах *Golovan v. Ukraine*, № 41716/06, §§ 62–63, від 5 липня 2012 року; і *Kruglov and Others v. Russia*, №№ 11264/04 і 15 інших, § 132, від 4 лютого 2020 року).

Попри те, що ЄСПЛ відзначив важливість зусиль, докладених Урядом-відповідачем для гармонізації застосовної нормативно-правової бази з вимогами статті 8, він також зазначив, що поняття адвокатської таємниці все ще визначається досить широко й узагальнено. Законодавство конкретно не розв'язує питання законних винятків, що дозволяють втручання слідчих органів у професійну таємницю адвоката (див. статтю 22 Закону «Про адвокатуру

та адвокатську діяльність», і порівняйте зі згаданим рішенням у справі *Golovan v. Ukraine*, § 60). Уряд також не надав жодних прикладів судової практики, що роз'яснювали б точну сферу застосування вищезгаданої статті 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Тому незрозуміло, чи положення цієї статті забороняють, зокрема, вилучення матеріалів, на які поширюється адвокатська таємниця, у всіх випадках (див. *Iliya Stefanov v. Bulgaria*, № 65755/01, § 36, від 22 травня 2008 року).

ЄСПЛ також визнав обґрунтованість аргументу першого заявника про те, що права представників Ради адвокатів, присутніх під час обшуку, не відрізняються від прав інших учасників обшуку й обмежуються, по суті, постановкою запитань і поданням зауважень або заперечень, що не вимагають особливого реагування з боку органів виконавчої влади (порівняйте рішення у справі *André and Another v. France*, № 18603/03, § 43, від 24 липня 2008 року; і згадане рішення у справі *Golovan v. Ukraine*, §§ 60 і 63).

З огляду на наведені міркування ЄСПЛ вважав, що, незважаючи на важливі зміни, внесені до застосовної національної нормативно-правової бази, все ще залишаються серйозні сумніви щодо якості процесуальних гарантій захисту адвокатської таємниці в контексті проведення оперативно-розшукових заходів загалом і, зокрема, в контексті заходів, що стосуються електронних носіїв інформації. Однак у цій справі ЄСПЛ вважав корисним розглянути, яким чином ці нові норми діяли на практиці в конкретній ситуації заявника. Тому Суд залишив відкритим питання законності втручання.

– Чи було втручання необхідним

ЄСПЛ взяв до уваги твердження першого заявника про те, що він повернув усі документи, отримані від компанії, причетної до відповідного кримінального провадження, приблизно за два місяці до видачі дозволу на проведення обшуку, і що цей факт було належним чином відображено в документах, що зберігалися в компанії та до яких поліція мала доступ. У цьому контексті Суд вважав, що дозвіл на проведення обшуку (див. пункт 10 рішення) не містив достатніх підстав для обґрунтування висновку про те, що зниклі «документи, що стосуються програмного забезпечення» або будь-які інші матеріали, що стосувалися розслідування, могли зберігатися у заявника. Суд також зазначив, що дозвіл на проведення обшуку надав правоохоронним органам дуже широкі повноваження щодо пошуку будь-яких документів, які стосуються «фінансової та комерційної діяльності» великої кількості компаній і фізичних осіб, а також щодо вилучення різноманітних нечітко визначених електронних носіїв інформації, не надаючи жодних конкретних вказівок щодо того, яким чином слід захищати будь-яку конфіденційну інформацію, яку може бути знайдено на цих носіях або іншим чином у приміщенні першого заявника, у контексті такого вилучення (див. *Kolesnichenko v. Russia*, № 19856/04, § 33,

від 9 квітня 2009 року; і згадані рішення у справах Iliya Stefanov v. Bulgaria, § 41; Kruglov and Others v. Russia, §§ 128–29, від 4 лютого 2020 року; і Särgava v. Estonia, § 104).

З огляду на широку сферу дії постанови про дозвіл на проведення обшуку ЄСПЛ розглянув, чи було обмежено цю широку сферу дії впровадженням на практиці достатніх процесуальних гарантій для захисту першого заявника від зловживань або свавілля під час проведення обшуку (порівняйте з рішенням у справі Robathin v. Austria, № 30457/06, § 47, від 03 липня 2012 року).

ЄСПЛ зазначив, що після вилучення електронних носіїв з житла першого заявника їх було направлено стороннім технічним експертам, яким було доручено ідентифікувати та вилучити, окрім документів, зазначених в постанові про дозвіл на проведення обшуку, будь-які документи, що стосувалися ширшого кола компаній і фізичних осіб, а також будь-яку кореспонденцію й видалені матеріали (див. пункт 19 рішення). Попри те, що перший заявник не стверджував, що з вищезазначених носіїв інформації було вилучено захищений адвокатською таємницею матеріал, ЄСПЛ вважав, що сам факт того, що електронні пристрої адвоката, що потенційно могли містити такий матеріал, було вилучено й надано доступ до них посадовим особам без будь-якого зовнішнього нагляду або інших гарантій, становив непропорційне втручання в передбачені Конвенцією права першого заявника (див. згадане рішення у справі Robathin v. Austria, § 39; і Kirdök and Others v. Turkey, № 14704/12, § 36, від 3 грудня 2019 року; порівняйте також, для ілюстративних цілей, з рішенням у справі Močuļskis v. Latvia, [Комітет], № 71064/12, §§ 41–42, від 17 грудня 2020 року). ЄСПЛ також зазначив, що ці пристрої зберігалися органами влади протягом значного періоду часу (див. пункт 26 рішення), і цьому немає жодного обґрунтування ні в матеріалах справи, ні в поданнях Уряду (див. згадане рішення у справі Smirnov v. Russia, § 58).

На думку ЄСПЛ, цих елементів було достатньо для того, щоб встановити, що оскаржуваний обшук не супроводжувався на практиці достатніми процесуальними гарантіями, а тому не може бути виправданий як «необхідний у демократичному суспільстві».

Отже, було порушення статті 8 Конвенції.

2. Стаття 13 Конвенції

ЄСПЛ повторив, що правило, яке вимагає вичерпання національних засобів правового захисту, про яке йдеться у статті 35 Конвенції, ґрунтується на вимозі, відображеній також у статті 13 Конвенції, щодо того, що особа, яка подає небезпідставну скаргу про те, що вона є жертвою порушення прав, викладених у Конвенції, повинна мати право на «ефективний» засіб правового захисту в національному органі, здатного розглянути суть її скарги за Конвенцією і,

за необхідності, отримати відшкодування (див., серед багатьох інших, *Avanesyan v. Russia*, № 41152/06, § 27, від 18 вересня 2014 року; *Zosymov v. Ukraine*, № 4322/06, §§ 93, від 7 липня 2016 року; і згадане рішення у справі *Golovan v. Ukraine*, § 67). ЄСПЛ також зазначив, що після проведення обшуку або після того, як відповідна особа іншим способом дізналася про існування дозволу на проведення обшуку, має існувати процедура, за допомогою якої особа могла б оскаржити юридичні й фактичні підстави дозволу на проведення обшуку та отримати відшкодування у випадку, якщо обшук було санкціоновано й проведено незаконно (див., зокрема, згадані рішення у справах *Iliya Stefanov v. Bulgaria*, § 59; і *Avanesyan v. Russia*, § 29).

Повертаючись до фактів цієї справи ЄСПЛ наголосив, що чинний КПК, який було введено в дію у 2012 році, як і КПК 1960 року, не передбачає можливості оскаржити дозвіл на проведення обшуку (див. згадане вище рішення у справі *Golovan v. Ukraine*, § 32).

Оцінюючи потенційну ефективність інших національних засобів правового захисту, на які посилався Уряд, Суд насамперед зазначив, що на час подання цієї заяви кримінальна справа, в межах якої було видано оскаржуваний дозвіл на проведення обшуку, перебувала на стадії досудового розслідування. Уряд не поінформував ЄСПЛ про будь-які подальші події, остаточний результат або поточний статус цієї справи. Тому Суд не мав підстав вважати, що перший заявник міг скористатися засобами правового захисту, передбаченими Кодексом адміністративного судочинства, оскільки з національної судової практики випливає, що вони не можуть бути застосовані, поки триває відповідне кримінальне провадження (див. пункти 35–37 рішення).

З цієї ж причини ЄСПЛ вважав необґрунтованим розгляд засобів правового захисту, передбачених ч. 2 ст. 303 та ч. 3 ст. 309 КПК (див. пункт 27 рішення), оскільки можливість їхнього застосування було обумовлено направленням згаданої кримінальної справи до суду.

ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі було порушення статті 13 Конвенції.

II. Стверджуване порушення статей 8 і 13 Конвенції щодо другого, третього та четвертого заявників

ЄСПЛ зазначив, що, на відміну від першого заявника, другий, третій і четвертий заявники не були особами, стосовно яких проводився обшук, а їхні речі не було вилучено. З огляду на обсяг, характер і рівень деталізації скарг цих заявників, видається, що вони були стурбовані насамперед самим фактом проведення поліцією обшуку в їхніх приватних приміщеннях. У зв'язку з цим Суд повторив, що Конвенція не забороняє як такі обшуки в приміщеннях третіх осіб (див., наприклад, *Buck v. Germany*, № 41604/98, § 48, ЄСПЛ 2005-IV; і *Ratushna v. Ukraine*, № 17318/06, §§ 74, від 2 грудня 2010 року). ЄСПЛ також зазначив, що заявники не подали жодних заперечень до протоколу обшуку (див. пункт 18

рішення) та не зверталися до національних органів влади з проханням про офіційну відповідь на будь-який стверджуваний акт неправомірних дій поліції, який, як стверджується, спричинив їм надзвичайні труднощі (див. *Svitlana Atamanuk and Others v. Ukraine*, № 36314/06 і 3 інших, § 162, in fine, від 1 вересня 2016 року).

З огляду на наведене ЄСПЛ вважав, що скарги, подані за статтею 8 Конвенції другим, третім та четвертим заявниками, є явно необґрунтованими й мають бути відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) щодо першого заявника.

Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) щодо першого заявника.

Заяви другого, третього та четвертого заявників визнано неприйнятними та відхилено.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

TVERDOKHLEBOVA v. Ukraine (№ 15830/16)

Обставини справи

Справа стосувалася позбавлення заявниці права власності на земельну ділянку за результатами провадження, ініційованого прокурором з метою повернення цієї ділянки Державі, а також стверджуваної несправедливості такого провадження у зв'язку з тим, що заявницю не було поінформовано про нього. Заявниця посилалася на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

У 2011 році Броварська районна державна адміністрація виділила Д. земельну ділянку площею 1,8 га для ведення особистого селянського господарства. Згодом Д. розділив земельну ділянку на дві частини (площею 1,62 га і 0,18 га) та змінив її цільове призначення на «садівництво». У листопаді 2013 року заявниця купила меншу з двох земельних ділянок у Д.

У червні 2014 року місцевий прокурор звернувся до місцевого суду з позовом про визнання недійсним рішення про виділення спірної земельної ділянки Д. і його права власності на неї, а також договору між Д. і заявницею та права власності заявниці. Прокурор стверджував, що спірна земельна ділянка знаходиться в межах села Богданівка, а тому її не могло бути відчужено Броварською районною державною адміністрацією.

Місцевий суд відмовив у задоволенні позовних вимог прокурора, але їх було задоволено в апеляційному порядку рішенням Апеляційного суду Київської області від 14 травня 2015 року. Апеляційний суд послався на інше провадження щодо початкової великої земельної ділянки (але між різними сторонами), у рамках якого на підставі висновків судово-технічної експертизи було встановлено, що земельна ділянка, про яку йде мова, знаходиться в межах села Богданівка. Суд визнав недійсним право власності заявниці та повернув землю у власність села.

Після цього заявниця подала касаційну скаргу, стверджуючи, що її не було повідомлено про розгляд справи ні місцевим, ні апеляційним судом, що є грубим порушенням процесуального законодавства. Окрім цього, вона стверджувала, що суди нижчих інстанцій помилково застосували відповідне земельне законодавство та проігнорували певні докази, пов'язані з фактичною стороною справи.

16 вересня 2015 року Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ підтримав висновки апеляційного суду. Він зазначив, що апеляційний суд всебічно встановив фактичні обставини справи на підставі

наявних у справі доказів і належним чином застосував національне законодавство. Він також зазначив, що «інші [доводи, викладені в] касаційній скарзі [не] підтверджуються матеріалами справи».

У своїх зауваженнях Уряд повідомив ЄСПЛ про те, що заявниця ініціювала провадження щодо Д. з метою повернення їй грошової суми, сплаченої йому за земельну ділянку. Рішенням Броварського місцевого суду Київської області від 10 грудня 2019 року її вимоги було задоволено на підставі положень статті 216 Цивільного кодексу України (Правові наслідки недійсності правочину), яка передбачає, *inter alia*, що в разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину. 4 червня 2020 року це рішення було залишено без змін в апеляційній інстанції та набрало законної сили.

Документи, подані заявниці, свідчили про те, що виконавче провадження щодо Д. було відкрито в липні 2022 року. Заявниця стверджувала, що рішення залишилося невиконаним, але не надала жодних подробиць про причини, через які рішення не могло бути виконано, і не вказала, чи оскаржувала вона коли-небудь дії державних виконавців у рамках цього виконавчого провадження.

Нарешті, як вбачалося з документів, наданих заявниці, у 2021 році вона отримала дозвіл від органів місцевого самоврядування на розроблення технічної документації для отримання земельної ділянки площею 0,18 га для ведення особистого селянського господарства в селі Богданівка. Однак заявниця не надала жодної інформації про те, чи було завершено цю процедуру й чи отримала вона право власності на цю земельну ділянку.

Оцінка Суду

Щодо стверджуваного порушення статті 6 Конвенції

Заявниця стверджувала, що провадження, у результаті якого вона втратила право власності на земельну ділянку, було несправедливим, оскільки суди нижчих інстанцій не повідомили її про нього. Усі листи й судові повістки було надіслано на «нереальну» адресу в Броварах, попри те, що адреса її зареєстрованого місця проживання знаходилася в місті Києві. Заявниця також зазначила, що національним судам було відомо про те, що вона не отримала жоден з їхніх листів, але вони нічого з цим не зробили.

ЄСПЛ повторив, що можливість сторін брати участь у провадженні впливає з об'єкта й мети статті 6 Конвенції в цілому. Крім того, принципи змагальності та рівності сторін неможливо втілити без участі сторін провадження і ці принципи вимагають, щоб особі, щодо якої порушено провадження, було поінформовано про цей факт (див. *Dilipak and Karakaya v. Turkey*, №№ 7942/05 і 24838/05, §§ 76 і 77, від 4 березня 2014 року). У разі

невручення сторони у справі належним чином судових документів, її може бути позбавлено можливості захищати себе у провадженні (див. *Zavodnik v. Slovenia*, № 53723/13, § 70, від 21 травня 2015 року, з подальшими посиланнями). Принцип рівності сторін також вимагає надання кожній стороні розумної можливості представляти свою справу за таких умов, що не ставлять її у явно гірше становище порівняно з протилежною стороною (див. *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*, від 27 жовтня 1993 року, § 33, Серія А № 274, і *Avotiņš v. Latvia [ВП]*, № 17502/07, § 119, від 23 травня 2016 року), і кожній стороні має бути забезпечено можливість ознайомитися із зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, включно з апеляційною скаргою іншої сторони, та надати власні зауваження. Під загрозою стоїть упевненість сторін у функціонуванні правосуддя, яке ґрунтується, *inter alia*, на усвідомленні того, що вони мали змогу висловити свою позицію щодо кожного документа в матеріалах справи (див. *Beer v. Austria*, № 30428/96, §§ 17–18, від 6 лютого 2001 року).

Уряд не надав жодної інформації або документів, що пояснювали б використання неправильної адреси, а також жодних пояснень щодо того, чому суди, дізнавшись, що їхні листи й судові повістки не було доставлено, не спробували використати інші форми повідомлення для інформування заявниці про провадження, попри те, що використання інших форм повідомлення було не лише можливим, але й вимагалось від них (див., наприклад, *Lazarenko and Others v. Ukraine*, № 70329/12 та 5 інших, § 40, від 27 червня 2017 року).

У цьому контексті ЄСПЛ був враженим тим, що суд касаційної інстанції не надав чіткої відповіді на докладні й доречні аргументи заявниці з цього питання або, власне, на її аргументи по суті справи, *inter alia*, щодо твердження про те, що суди нижчих інстанцій помилково застосували законодавство та не взяли до уваги докази, що стосувалися обставин справи.

Стосовно аргументу Уряду про те, що заявниця не вказала, яким чином її відсутність вплинула на розгляд справи, ЄСПЛ повторив, що з точки зору Конвенції заявник не має доводити, що його відсутність у судовому засіданні справді підірвала справедливість провадження або вплинула на його результат, оскільки така вимога позбавила б змісту гарантії статті 6 Конвенції (див. *P., C. and S. v. the United Kingdom*, № 56547/00, § 96, ЄСПЛ 2002-VI і, наприклад, *Lopushansky v. Ukraine* (Комітет), № 27793/08, § 64, від 2 лютого 2017 року).

З огляду на наведене ЄСПЛ виснував, що національні суди не забезпечили повідомлення заявниці про провадження, а отже, її було позбавлено можливості представити свої аргументи під час розгляду справи в судах нижчих інстанцій. Не можна сказати, що цей недолік було виправлено під час касаційного провадження.

Отже, ЄСПЛ вважав, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Щодо стверджуваного порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції
ЄСПЛ встановив, що визнання недійсним права власності заявниці на земельну ділянку становило втручання в її право власності, що має розглядатися як позбавлення майна. Відповідно, застосовується друга норма статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. *Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*, № 32380/13, § 45, від 16 лютого 2023 року, з подальшими посиланнями). Тому необхідно встановити, чи було позбавлення майна в цій справі законним і здійсненим в інтересах суспільства, й чи переслідувало воно законну мету за допомогою засобів, розумно пропорційних меті, яку прагнули досягти.

Стосовно законності ЄСПЛ зазначив, що під час національного провадження було встановлено, що спірна земельна ділянка розташована в межах села Богданівка, а тому її не могло бути відчужено Броварською районною державною адміністрацією. У своєму рішенні апеляційний суд послався на факти, встановлені в іншому провадженні щодо початкової земельної ділянки, яке ґрунтувалося на висновку судово-технічної експертизи, що підтверджувала належність спірної земельної ділянки до села Богданівка. Так, земельну ділянку мали повернути законному власнику.

ЄСПЛ також погодився з тим, що втручання в майнові права заявниці було спрямовано на забезпечення інтересів муніципалітету та його мешканців, а отже, відповідало інтересам суспільства (див. згадане вище рішення у справі *Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*, § 48).

Стосовно пропорційності ЄСПЛ повторив, що стаття 1 Першого протоколу вимагає існування для будь-якого втручання обґрунтованого пропорційного співвідношення між вжитими заходами та переслідуваною метою. Цей справедливий баланс буде порушено, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар. У цьому контексті Суд неодноразово підкреслював особливу важливість принципу «належного урядування». Цей принцип, як правило, не повинен перешкоджати органам влади виправляти випадкові помилки, навіть ті, що є результатом їхньої власної недбалості. Однак необхідність виправити стару «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися у нове право, добросовісно набуте особою, яка покладалася на законність дій органу державної влади. Ризик будь-якої помилки органу державної влади має покладатися на саму Державу і помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавлених осіб. У контексті скасування помилково наданого права власності принцип належного урядування може не лише покладати на органи державної влади обов'язок діяти невідкладно при виправленні своєї помилки, але й може також вимагати виплати колишньому добросовісному власнику належної компенсації або іншого виду відповідного

відшкодування. При оцінці того, чи мав заявник доступ до належної компенсації, ЄСПЛ повинен враховувати конкретні обставини кожної справи, включно з отриманими сумами та понесеними збитками, а також, залежно від обставин, доступність компенсації та практичну реальність, у якій опинився заявник (див., наприклад, *Maksymenko and Gerasymenko v. Ukraine*, № 49317/07, § 64, від 16 травня 2013 року, з наведеною у ньому судовою практикою). У цьому контексті Суд раніше брав до уваги, *inter alia*, можливість заявників вимагати компенсації, отримати інше майно або скористатися іншими способами відшкодування (див., наприклад, *Bērziņš and Others v. Latvia*, № 73105/12, §§ 99–106, від 21 вересня 2021 року).

Повертаючись до цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що початкову земельну ділянку, меншу частину якої становила ділянка заявниці, було виділено Д. Броварською районною державною адміністрацією. Його право власності, поділ земельної ділянки, зміна її цільового призначення і, зрештою, її продаж та право власності заявниці – все це було належним чином оформлено органами влади. Очевидно, вони не виявили порушень, пізніше встановлених судами щодо розташування та права розпорядження відповідною земельною ділянкою, хоча саме вони, за допомогою наявних процедур, повинні були забезпечити ефективний захист інтересів Держави. Крім того, під час провадження жодного разу не стверджувалося, що заявниця діяла недобросовісно або без належної обачності (див. згадане вище рішення у справі *Bērziņš and Others v. Latvia*, § 94). Тому Суд вважав, що помилку, яка призвела до визнання права власності заявниці недійсним, було допущено Державою або органами державної влади (див. згадане вище рішення у справі *Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*, § 52, з подальшими посиланнями).

ЄСПЛ також зазначив, що заявниці не було присуджено жодної компенсації у провадженні, ініційованому прокурором. Водночас він зауважив, що заявниця придбала спірну земельну ділянку за договором купівлі-продажу з приватною особою, а не безпосередньо в Держави. Відповідно, після визнання недійсним правочину щодо початкового виділення землі Д. заявниця могла вимагати від нього компенсації, що вона успішно й зробила. Рішенням від 10 грудня 2019 року заявниці було присуджено повну грошову суму, яку вона виплатила Д., з урахуванням обмінного курсу на момент ухвалення рішення. ЄСПЛ зазначив, що такий підхід значною мірою відповідає його власному підходу до розрахунку грошової компенсації в аналогічних ситуаціях (див., *mutatis mutandis*, *Guiso-Gallisay v. Italy* (справедлива сатисфакція) [ВП], № 58858/00, § 105, від 22 грудня 2009 року).

Попри те, що заявниця стверджувала, що присуджену грошову суму так і не було сплачено й що виконавче провадження, яке було порушено в липні 2022 року, досі триває, вона не надала жодних детальних пояснень щодо цього.

Вона також не подала до ЄСПЛ жодних окремих скарг щодо невиконання цього рішення. У зв'язку з цим Суд повторив, що відповідальність Держави за примусове стягнення боргів між приватними особами не виходить за межі залучення державних органів до виконавчого провадження (див. *Kukta v. Ukraine* (ухв.), № 19443/03, від 22 листопада 2005 року).

У зв'язку з цим ЄСПЛ відзначив, що цю ситуацію потрібно відрізнити від тих справ, у яких вимога про порушення окремого провадження щодо компенсації щодо колишніх власників вважалася занадто формалістичною і надмірним тягарем для заявників (див., наприклад, *Gladysheva v. Russia*, № 7097/10, § 81, від 06 грудня 2011 року, та *Osipkovs and Others v. Latvia*, № 39210/07, § 87–89, від 4 травня 2017 року), або коли механізм компенсації був визнаний неефективним (див., *mutatis mutandis*, *B.K.M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Sirketi v. Slovenia*, № 42079/12, § 50, від 17 січня 2017 року, та *Eka Mikeladze and Others v. Georgia* [ВП], № 29385/11 і 3 інші, § 60, від 25 листопада 2021 року).

ЄСПЛ також зауважив відсутність інформації щодо того, як заявниця використовувала, якщо взагалі використовувала, зазначену земельну ділянку, з огляду на досить короткий проміжок часу між придбанням нею землі та її вилученням Державою. У зв'язку з цим Суд також звернув увагу на інформацію про те, що в 2021 році заявниця ініціювала процедуру безоплатного отримання іншої земельної ділянки в тій самій місцевості. Хоча заявниця не надала жодних подробиць щодо цього факту, вона також не оспорювала його.

З огляду на наведене та не зважаючи на те, що відповідальність за причини, що стали підставою для визнання недійсним права власності заявниці на спірну земельну ділянку, несли органи державної влади, ЄСПЛ, враховуючи обставини цієї справи, вважав, що втручання в права заявниці за статтею 1 Першого протоколу не порушило вимогу щодо дотримання справедливого балансу між конвенційними правами особи та суспільним інтересом.

Отже, порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції не було.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

У березні 2020 року під час надзвичайного стану, оголошеного в Литві у зв'язку з поширенням COVID-19, перша компанія-заявник уклала договір про закупівлю з Міністерством охорони здоров'я та Національною лабораторією громадського здоров'я (NVSPL), відповідно до якого компанія зобов'язувалася поставити 510 000 швидких тестів на загальну суму 6 050 000 євро. Договір був укладений після проведення переговорної процедури з першим заявником без публікації.

У той самий день, коли був укладений договір, перший заявник підписав угоду купівлі-продажу з другим заявником, відповідно до якої останній зобов'язувався поставити першому 510 000 швидких тестів за загальну суму 5 904 800 євро. В результаті цього другий заявник уклав субпідрядні угоди з кількома іншими компаніями, щоб отримати необхідну кількість тестів, врешті-решт придбавши тести за 1 135 360 євро.

Прокурор розпочав досудове розслідування під підозрою у зловживанні службовим становищем деякими державними службовцями, а також шахрайстві та легалізації майна, здобутого злочинним шляхом, серед інших, керівниками та працівниками двох зазначених компаній. Водночас прокурор подав цивільні позови проти вказаних компаній, вимагаючи анулювання договору про закупівлі та угоди купівлі-продажу. Прокурор стверджував, що Держава переплатила за швидкі тести, що призвело до неправомірного збагачення заявлених компаній, і тому вони повинні повернути переплачену суму.

Суд першої інстанції відхилив позов прокурора, але це рішення було скасовано апеляційним судом. Договір про закупівлі та угода купівлі-продажу були визнані недійсними: перший – через невідповідність імперативним правовим нормам, оскільки були порушені принципи прозорості та раціонального використання державних коштів, а другий – як такий, що суперечить принципу добросовісності. Апеляційний суд також вказав, що повернення в натурі неможливе, оскільки більшість швидких тестів вже були використані, а решту не можна повернути продавцю з різних причин. Тому суд вважав, що держава повинна зберегти тести, а заявлені компанії повинні повернути державі переплачену суму, а саме 4 142 600 євро з нарахуванням відсотків за невиконання в розмірі 5% річних.

Верховний Суд відмовив у прийнятті до розгляду касаційних скарг вказаних компаній.

Оцінка Суду

Щодо застосовності статті 1 Першого протоколу

Суд установив, що суми, які компанії-заявники отримали відповідно до договорів, про які йдеться, є їхнім «майном» у розумінні статті 1 Першого протоколу, незалежно від подальшого анулювання цих договорів. Обидві компанії-заявники отримали оплату, згідно з контрактом на закупівлю та угодою купівлі-продажу, та відповідно виконали зобов'язання, які вони на себе взяли за цими угодами. Крім того, ні перед національними судами, ні перед Судом не стверджувалося, що існували які-небудь підстави для компаній-заявників сумніватися в дійсності укладених договорів до їх анулювання.

Суд дійшов висновку про застосовність у цій справі статті 1 Першого протоколу.

Щодо вимог по суті

1. Наявність втручання та правило, що застосовується

Рішення про зобов'язання компаній-заявників повернути частину грошей, отриманих на підставі укладених договорів, становило втручання у їхнє право на мирне володіння своїм майном. Суд вважав, що справу слід розглядати з огляду на загальний принцип, викладений у першому правилі статті 1 Першого протоколу, що визначає принцип мирного володіння майном.

2. Чи було втручання передбачене законом і чи переслідувало воно легітимну мету

Анулювання договорів було передбачено законом, а вибраний спосіб відшкодування мав юридичну основу, яка була достатньо доступною, точною та передбачуваною за тих обставин справи. Отже, оскаржуване втручання було законним. Воно також переслідувало легітимну мету запобігання змовам і захисту державних коштів.

3. Чи було втручання пропорційним до мети, що переслідується

Законодавцю надається широка свобода розсуду при запровадженні соціальної та економічної політики. Така свобода розсуду була значно ширшою, коли йшлося про оцінку кандидатів на публічні закупівлі та політичні вибори щодо обов'язкового чи дискреційного виключення кандидатів. Межі свободи розсуду також слід визнати широкими у випадках, подібних до цього, стосовно вибору, з яким стикаються Держави-учасниці, щодо зобов'язань, накладених на учасників процедур публічних закупівель та наслідків невиконання цих зобов'язань. Крім того, органи закупівель можуть бути зобов'язані вживати заходів в інтересах суспільства для виправлення своїх помилок, однак це не має призводити до ситуації, коли на особу покладається надмірний тягар.

У цій справі Суд не знайшов підстав для сумнівів у тлумаченні та застосуванні законодавства національними судами або їхній оцінці та висновках. Зокрема, Суд відзначив наступне.

По-перше, національні суди встановили, що процедура публічних закупівель не була проведена відповідно до правових вимог: хоча NVSPL мала право проводити закупівлю за переговорною процедурою без публікації у зв'язку з надзвичайними обставинами, спричиненими пандемією COVID-19, однак вона була зобов'язана дотримуватися принципів прозорості та раціонального використання державних коштів. Водночас не було проведено оцінку пропозицій від різних постачальників, і NVSPL уклала договір про закупівлі з постачальником, обраним Міністерством охорони здоров'я.

Обов'язком державного замовника було провести процедуру публічних закупівель і забезпечити дотримання відповідних правових вимог та загальних принципів публічних закупівель. Водночас національне цивільне законодавство встановлювало певні загальні зобов'язання, які також поширювались на постачальників у контексті публічних закупівель, і накладення яких підпадало під широкі межі свободи розсуду національних органів влади в цій сфері. До того ж відповідно до національного законодавства зобов'язання та відповідальність державного замовника щодо проведення процедури закупівлі не скасовували загальні норми та принципи, які регулюють договірні та переддоговірні відносини між постачальником та державним замовником, як це передбачено чинним цивільним правом.

По-друге, національні суди встановили, що компанії-заявники діяли недобросовісно та намагалися скористатися надзвичайною ситуацією у сфері охорони здоров'я для отримання надмірного прибутку. У зв'язку з цим суди зазначили, що компанії надали органам влади неточну інформацію щодо виробника тестів. Ідентичність виробника та країна, в якій він знаходився, були важливими характеристиками тестів, оскільки це впливало на їхню ціну. Крім того, апеляційний суд встановив, що перша компанія-заявник запропонувала ціну, що була необґрунтованою та перевищувала ринкову ціну таких тестів, та що обидві компанії-заявники діяли спільно, намагаючись отримати надмірний прибуток під час надзвичайної ситуації.

В обов'язки Суду не входило визначати, яка була ринкова ціна швидких тестів на момент подій, або оцінювати, чи була ціна, запропонована першою компанією-заявником, надмірною. Висновки апеляційного суду щодо цього, які базувалися на проведених тендерах за участю подібних тестів від інших компаній (зокрема тендер, де були тести від того ж виробника), а також на оцінці ринку, проведеній Міністерством оборони, не можна вважати безпідставними чи явно необґрунтованими.

Висновки апеляційного суду про те, що перший заявник діяв недобросовісно, ґрунтувалися не лише на факті, що ціна тестів цієї компанії була вищою, ніж пропонувалося іншими, а були результатом оцінки тендера першої компанії-заявника у світлі всіх інших релевантних обставин, включаючи загальну поведінку компаній-заявників в умовах надзвичайної ситуації, викликаній кризою у сфері охорони здоров'я. Так, апеляційний суд не встановлював зобов'язання для постачальників пропонувати «розумну» ціну і не перекладав обов'язок раціонального використання державних коштів з органів влади на приватні компанії.

З огляду на обставини, хоча другий заявник не брав участі в процедурі публічних закупівель, компанії-заявники діяли спільно та узгоджено. Тому підстави для анулювання договору про закупівлі були однаково релевантними і для анулювання угоди купівлі-продажу між компаніями-заявниками, згідно з якою перша компанія-заявник передала другій більшу частину коштів, отриманих за договором про закупівлі.

Завданням Суду не було визначати, які повинні бути наслідки визнаних недійсних договорів про закупівлі та/або будь-яких пов'язаних договорів. Радше Суд мав визначити, чи наклали рішення національних судів, прагнучи виправити помилки, зроблені в процедурі публічних закупівель, індивідуальний та надмірний тягар на заявників. Суд встановив, що в цьому випадку такого не сталося.

Національні суди визнали, що за цих обставин неможливо було застосувати повернення в натурі та відновити ситуацію, яка існувала до оскаржуваних угод, оскільки контракт на закупівлю був повністю виконаний, і Держава вже використала більшість тестів, отриманих за цим договором. Апеляційний суд постановив, що збереження цих договорів суперечило б публічним інтересам, і зобов'язав компанію-заявника повернути Державі суму, яку було переплачено за тести. Суд ще раз наголосив, що добросовісність сторін договору є важливим фактором при встановленні будь-якої компенсації після анулювання договору.

Хоча органи влади не виконали свої адміністративні зобов'язання відповідно до законодавства про публічні закупівлі, за обставин цієї справи це не може виправдати звільнення від відповідальності компаній-заявників за порушення зобов'язань, накладених на них чинним цивільним правом, щоб вони мали право зберегти надмірний прибуток, отриманий шляхом використання державних коштів.

Суть цієї справи полягала у поєднанні адміністративної процедури відбору постачальника, з одного боку, та з іншого – договірною транзакцією між обраним постачальником і замовником. Процедура закупівлі, яка була відповідальністю відповідних державних органів, стосувалася пошуку потенційних постачальників та їх відбору, забезпечуючи прозорий

і конкурентний доступ до процесу закупівлі. Однак, водночас потрібно було враховувати той факт, що постачальники, які брали участь у тендерах державних закупівель, є економічними операторами, які активно переслідують свої власні комерційні інтереси. Відповідно довірні відносини між постачальниками та замовниками у сфері публічних закупівель не можна порівнювати з ситуаціями, коли державні органи здійснюють адміністративні повноваження щодо осіб чи організацій, що перебувають у підпорядкованому становищі.

Суд взяв до уваги аргумент компаній-заявників, що NVSPL, яка була відповідальна за забезпечення дотримання закону, але не змогла це зробити, не мала нести відповідальність за власну некомпетентність, оскільки штраф, накладений на неї судом першої інстанції, був пізніше скасований в апеляційному провадженні. Водночас Суд вважав важливим підкреслити, що процедура публічних закупівель у цій справі проводилася під час пандемії COVID-19, коли необхідність діяти з особливою терміновістю з боку органів влади підвищила ймовірність виникнення помилок.

У будь-якому випадку, враховуючи свої висновки щодо поведінки компаній-заявників, Суд не зміг дійти висновку, що відсутність фінансових наслідків для NVSPL сама по собі була достатньою підставою для того, щоб визнати втручання в майнові права заявлених компаній непропорційним. Так, Суд виснував, що національні органи влади не вийшли за межі свободи розсуду, наданої їм у цьому контексті.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності) щодо обох компаній-заявників.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 07 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

IOANNIDES v. Cyprus (№ 32879/18)

Обставини справи

Заявниця, пані Maryanne Ioannides, є громадянкою Великої Британії, народилася у 1964 році. У 1970 році вона покинула Кіпр і наразі проживає у Великій Британії.

У 1973 році батько пані Ioannides переоформив на заявницю двоповерховий будинок, який спочатку знаходився в житловому районі Нікосії. Після вторгнення Туреччини до Кіпру в 1974 році будинок опинився в буферній зоні.

У 2001 році Держава дозволила миротворчим силам ООН, які контролювали вхід у буферну зону, використовувати будинок пані Ioannides. Вони почали користуватися будинком у вересні 2001 року.

Пізніше пані Ioannides звернулася з вимогою про «відшкодування [орендної плати] за поточною ринковою вартістю». Ця вимога була передана до Комітету з визначення орендної плати округу, який вирішив, що будинок не має вартості як об'єкта оренди та що Держава достатньо компенсувала їй, відремонтувавши будинок.

Після інших неуспішних спроб отримати орендну плату від різних органів у 2007 році пані Ioannides подала цивільний позов проти Держави, вимагаючи повернення свого майна, компенсації за порушення права власності й заборгованості по оренді.

Суди відхилили позов заявниці, в основному, зважаючи на те, що Кіпр не контролює буферну зону або її будинок через обмеження безпеки. Зокрема, у січні 2018 року Верховний Суд заявив, що через припинення вогню було необхідно надати миротворчим силам дозвіл на використання будинку, і в цьому контексті Держава не могла допомогти пані Ioannides у захисті її прав власності.

Заявниця звернулася до ЄСПЛ заявляючи про порушення з боку Держави її права на мирне володіння майном, передбачене статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, зокрема у зв'язку з відсутністю доступу до свого майна та дозволом держави, наданим миротворчим силам, використовувати її майно без сплати оренди.

Оцінка Суду

По-перше, Суд відзначив, що Кіпр не мав ефективного контролю над певними секторами буферної зони. Майно пані Ioannides фактично знаходилося в недоступній частині цієї зони.

Проте Держава все ж зберігала обмежену юрисдикцію в цій справі,

що передбачало наявність у неї лише позитивних зобов'язань. Зокрема, Держава мала вжити всі відповідні заходи, що залишалися в її силах, стосовно права пані Ioannides на доступ до її будинку. Суд встановив, що Кіпр вживав усіх таких заходів: уряд співпрацював з миротворчими силами відновлення нормальних умов, підтримки правопорядку та захисту права власності відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом. Крім того, пані Ioannides окрім вимоги про оренду не вказала жодних інших заходів, які Держава могла б вжити для забезпечення її права власності.

Сторони зазначали, що відсутність ефективного контролю Держави над частинами її території може призвести до утворення «правового вакууму» у сфері прав людини. Суд посилався на свою судову практику щодо юрисдикції у справах проти дій Організації Об'єднаних Націй (див., зокрема, справи *Behrami and Behrami v. France* та *Saramati v. France, Germany and Norway* [ВП] (ухв.), № 71412/01 та № 78166/01, § 151 і наступні, від 2 травня 2007 року), де Суд зазначив, що суперечливі дії органів ООН не можна приписувати Державам, особливо якщо ці дії не відбулися на території цих Держав або за конкретним рішенням їхніх органів.

Отже, Суд виснував, що не було порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції стосовно обмеження доступу населення до сектора буферної зони, де знаходився будинок пані Ioannides.

Окрім того, Суд зазначив, що питання щодо використання будинку заявниці миротворчими силами ООН та відмови Держави виплачувати орендну плату тісно пов'язані між собою. Уряд Кіпру мав змогу встановлювати умови, за яких миротворчі сили могли використовувати будинок. Зокрема, було узгоджено використання будинку миротворчими силами протягом кількох років без сплати оренди. Також уряд мав можливість вільно визначати суму та тип компенсації, яку необхідно було виплатити власнику за використання майна миротворчими силами ООН, навіть якщо останні не платили за таке використання. Так, Суд виснував, що юрисдикція Кіпру не була обмежена відсутністю ефективного контролю над певними частинами буферної зони, і Кіпр все ще міг визначати, як і на яких умовах миротворчі сили ООН могли займати будинок заявниці. Відтак, Суд дійшов висновку, що Держава фактично розпорядилась майном заявниці, що безпосередньо вплинуло на її здатність користуватися ним, тому саме уряд несе відповідальність за порушення прав заявниці, що мали місце.

Хоча заявниця підтвердила відсутність заперечень щодо укладеної між урядом та миротворчими силами угоди, вона стверджувала, що відсутність орендної плати позбавила її можливості отримувати прибуток від володіння майном. Суд вказав на необхідність перевірки того, чи було втручання обґрунтованим з огляду на принципи законності, легітимної мети та «справедливого балансу».

З приводу першого принципу Суд дійшов висновку, що таке втручання у право власності заявниці не відповідало умовам, встановленим законом або загальними принципами міжнародного права.

Щодо принципу «справедливого балансу», що є складовою частиною статті 1 Першого протоколу до Конвенції, то Держава має широку свободу для оцінки кроків, які необхідно вжити для забезпечення дотримання Конвенції, враховуючи справедливий баланс, що має бути встановлений між конкуруючими інтересами особи та суспільства в цілому. У кожному випадку, коли йдеться про ймовірне порушення цієї статті, Суд повинен визначити, чи внаслідок втручання Держави особа мала нести непропорційний та надмірний тягар.

Окрім того, Суд встановив, що всупереч відсутності у статті 1 Першого протоколу до Конвенції процесуальних вимог, особа повинна мати розумну можливість ефективно оскаржити заходи, які втручаються в її право на мирне володіння майном.

Суд визнав, що у цій справі, безсумнівно, розміщення миротворчих сил ООН служило інтересу суспільства в контексті підтримки миру та безпеки. Що стосується пропорційності втручання, заявниця подала позов до національних судів, стверджуючи головним чином, що її право на власність було порушене через відмову у доступі до території, незаконне використання її будинку та відмову виплачувати будь-яку орендну плату протягом кількох років. Однак національні суди обмежили розгляд справи лише першим аспектом позову, а саме відмовою у доступі заявниці до будинку, і фактично дійшли висновку, що ситуація перебувала поза ефективним контролем Кіпру через обмеження доступу до зони безпеки. Окрім того, Верховний Суд не досліджував, яким чином було отримано «згоду» власниці на використання будинку, які умови були встановлені нею для цього використання або яка оренда мала бути виплачена.

Суд визнав надзвичайно складну правову та фактичну ситуацію на місцевості після окупації частини Кіпру та необхідність запобігти відновленню бойових дій і водночас забезпечити подальшу присутність миротворчих сил. Однак Суд не зміг погодитися, що втручання у право власності заявниці відбулося відповідно до вимог статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Суд виснував, що національні суди належним чином не перевірили, чи було досягнуто справедливого балансу між конкуруючими інтересами особи та суспільства в цілому. Також суди не з'ясували, чи було на пані Ioannides покладено непропорційний та надмірний тягар через втручання Держави в її права, що є порушенням статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист

власності) щодо обмеження доступу населення до сектора буферної зони, де знаходиться будинок заявниці.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції через неналежну оцінку національними судами пропорційності втручання щодо зайняття будинку заявниці та відсутності оплати за це.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 січня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

BEREZOVSKYY v. Ukraine (№ 2083/24): непроведення ефективного розслідування смерті чи нещасних випадків, які становили загрозу життю, до яких не були причетні представники Держави – порушення

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

NIKOLAYENKO v. Ukraine (№ 59342/19): відсутність обґрунтованих підстав для тримання заявника у металевій клітці під час судових засідань – порушення
KOROLYOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 11882/22 та 11 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

KOSOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 15959/23 та 7 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

ORLOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 8134/22 та 9 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

STARZHYNSKA AND OTHERS v. Ukraine (№ 30464/23 та 8 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

IVCHENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 25790/23 та 8 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

LEGACHOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 29773/23 та 7 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

POLITUN AND OTHERS v. Ukraine (№ 7037/23 та 13 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

TEPLYAKOV AND OTHERS v. Ukraine (заява № 53982/22 та 15 інших заяв – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

BAGATYY v. Ukraine (№ 14748/24): відсутність відповідних і достатніх підстав для тримання під вартою – порушення

SHCHEGOLKOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 31916/23 та 3 інші заяви – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість тримання під вартою під час досудового розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

NEVYADOMSKYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 6391/24 та 2 інші заяви – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

SHEMYAKIN AND OTHERS v. Ukraine (№ 23951/17 та 7 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

VOLENSHCHAK AND OTHERS v. Ukraine (№ 1696/18 та 7 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

ZHABYNETS v. Ukraine (№ 16706/16): надмірна тривалість цивільного провадження та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

KOPTYELOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 30406/17 та 7 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

MELIKHOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 19681/21 та 5 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність

у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання)

SVERDLOVA AND SHEVCHENKO v. Ukraine (№ 73596/13): відсутність достатніх законних підстав для встановлення обмеження права на свободу зібрань, а саме проведення масових заходів у центрі міста, внаслідок чого заявниці (організатори) змінили місце проведення запланованого публічного заходу; відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

FEDERATION OF TRADE UNIONS OF CHERNIHIV REGION v. Ukraine (№ 40633/15): визнання недійсним права власності організації-заявниці (правонаступниці профспілкової організації, створеної за радянських часів) на нежитлову будівлю через належність такого майна Державі, подальша неможливість користуватися тим самим набором прав, які вона мала раніше як зареєстрований власник будівлі, а також отримання відшкодування внаслідок знищення такого майна – порушення

RAYCHENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 64144/17 та 14 інших заяв – див. перелік у Додатку): накладення стягнень у вигляді штрафів і конфіскації усієї суми отриманих законним шляхом грошових коштів, що перевищила дозволений ліміт, внаслідок недекларування її митним органам – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (січень 2025 року) / Відп. за вип.: С. В. Гаврилюк, Ю. В. Місько, А. А. Петренко, Т. Р. Цибульська, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2025. – 71 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua